

Toni Jyvälä

Koomikon rooli

Ajatuksia stand up -komiikasta

Tekijä Otsikko	Toni Jyvälä Koomikon rooli; Ajatuksia stand up -komiikasta
Sivumäärä Aika	56 sivua + 4 liitettä 25.4.2013
Tutkinto	Teatteri-ilmaisun ohjaaja
Koulutusohjelma	Esittävä taide
Suuntautumisvaihtoehto	Teatteritoiminnan suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja	Pia Houni
<p>Tässä opinnäytetyössä pyritään selvittämään mitä on stand up -komiikka ja mikä on kyseisen taiteenlajin ydin. Onko stand up -koomikko tarinankertoja, yhteiskunnallisten epäkohtien esille tuoja vai puhdas naurattaja? Entä mistä koostuvat stand up -koomikon lavalla kertomat jutut eli rutiinit? Voiko mistä tahansa aiheesta vitsailla?</p> <p>Työn keskiössä on pohdinta stand up -koomikon roolista. Stand up -koomikko esiintyy tunnetusti omalla nimellään ja omana itsenään, mutta tuntuu silti käyttäytyvän lavalla varsin toisin kuin sen ulkopuolella. Onko stand up -koomikko siis esiintyessään jonkinlaisessa roolissa vai ei?</p> <p>Pohdinta aloitetaan tutustumalla naurun merkitykseen ja huumorin eri teorioihin. Mikä ihmisestä loppujen lopuksi on hauskaa – mille me nauraessamme todella nauramme? Tämän jälkeen pyritään määrittelemään stand up -komiikka ja pureudutaan esiintymiseen liittyviin seikkoihin, kuten pelkoon ja hetkessä elämisen tärkeyteen. Työssä käydään myös läpi sellaisia stand up -koomikolle tärkeitä työkaluja kuten rytmi, ajoitus sekä hahmojen käyttö. Lopuksi työssä pyritään sijoittamaan stand up -komiikka oikealle akselille taiteen ja viihteen kentällä sekä pohditaan koomikon yhteiskunnallista roolia. Täytyykö stand up -koomikolla olla oikeasti jotain sanottavaa?</p> <p>Lähteinä käytetään pääosin omia kokemuksia stand up -koomikon työstä, kirjallisuutta sekä haastatteluaineistoa. Työtä varten haastateltiin neljää suomalaista ammattikoomikkoa vapaamuotoisesti keskustelemalla. Haastattelut suoritettiin ennen kirjoitusprosessin alkua, keväällä 2013.</p> <p>Opinnäytetyössä päädytään siihen huomioon, että stand up -koomikko on lavalla ollessaan sosiaalisessa roolissa, ja että varsinaisen esityksen sijaan stand up -esitys voidaan käsittää ennemminkin sosiaalisena tilanteena. Näin ollen ristiriita samaan aikaan roolissa esiintymisen ja omana itsenä olemisen väliltä poistuu – molemmat ovat mahdollisia samaan aikaan.</p>	
Avainsanat	Stand up -komiikka, stand up -koomikko, huumori, komiikka, rooli, sosiaalinen rooli

Author Title	Toni Jyvälä The Role of Comedian; Thoughts on Stand-up Comedy
Number of Pages Date	56 pages + 4 appendices 25 April 2013
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Performing Arts
Specialisation option	Drama Instructor
Instructor	Pia Houni, Principal Lecturer
<p>The present thesis examines the art of stand-up comedy. The main objective is to lighten the very essence of the craft. Who is a stand-up comedian? Is he a storyteller, a voice of our common conscience who talks about the faults present in society or a pure entertainer? What do stand up comedian's routines consist of? Can one make fun of anything?</p> <p>The concept of role is the focal point of this thesis. On stage, stand-up comedians appear as themselves and by their very own name but yet some of them seem to act quite differently when they are off stage. Why is this? Is a stand-up comedian in some kind of role while he or she is on stage?</p> <p>First, this thesis explores the meaning of laughter and different theories of humour. What do we humans eventually find funny? When we hear a good joke, what really makes us laugh? After defining stand-up comedy and -comedian, the present thesis will focus on performing and performing-related topics such as fear and living in the moment. The thesis also undergoes some important tools for the comedian such as timing, rhythm and act outs. The final focus is on defining what art is; what entertainmetn is and where is stand-up comedy placed in between these two branches. The thesis also speculates on whether a a comedian should have a clear social role in our society.</p> <p>The research material consists mainly of the author's own experiences on the craft, literature and interviews on comedians. Four Finnish professional comedians were interviewed for this thesis. Interviews took place in early spring 2013 before the actual process of writing.</p> <p>The main result of this discussion is that while performing his act on stage, a stand up -comedian can be thought to be in a <i>social role</i>. Moreovernd rather than it being a pure performing situation, a stand-up show can resemble a <i>social situation</i>. Therefore, the contradiction between being one's self and playing a role vanishes, as they are both happening at the same time.</p>	
Keywords	Stand-up comedy, stand-up comedian, humour, comedy, role, social role

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	JA IHMINEN LÖI KAIKEN LEIKIKSI...	5
	2.1 Miksi nauramme?	5
	2.2 Mikä on hauskaa?	9
	2.2.1 Huumorin teorioita	9
	2.2.2 Yllätyksestä	10
	2.2.3 Uhrista	11
	2.2.4 Äly vs. Tunne	12
3	LAVA, MIKKI JA KOOMIKKO	13
	3.1 Mitä on stand up -komiikka?	13
	3.2 Rutiinit – huomioita maailmasta	15
	3.3 Materiaalin kahdet kasvot	16
	3.4 Setupista punchiin ja takaisin	17
	3.5 Stand up -komiikka ja teatteri	20
	3.6 Mille saa nauraa?	22
4	ESIINTYMINEN	24
	4.1 Erilaiset tyylit ja koomikot	24
	4.2 Työskentelyä pelon kanssa	26
	4.3 Läsnäolo, vuorovaikutus ja hetkessä eläminen	27
	4.4 Delivery	29
5	KOOMIKON TYÖKALUPAKKI	30
	5.1 Rytmii	30
	5.1 Mielikuvat ja ajoitus	31
	5.3 Act Out	32
	5.4 Asenne	33
	5.5 Lioittelu ja vertailu	34
	5.6 Esityksen dramaturgia	36
6	KOOMIKON ROOLI	37
	6.1 Keinotekoinen tilanne	37
	6.2 Stand up -koomikko sosiaalisen roolin haltijana	38
	6.3 Roolikäyttäytyminen ja roolikonfliktit	41
7	KOOMIKKO JA YHTEISKUNTA	43
	7.1 Stand up -komiikka – taidetta vai viihdettä?	43
	7.2 Nykyajan narrit	48
8	LOPUKSI	52
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	57

Hyvää iltaa. Minun nimeni on Toni Jyvälä. Hauskaa, että olet saapunut paikalle, missä ikinä sitten oletkaan. Kädessäsi on opinnäytetyö, jonka aiheena on stand up -komiikka. Toivon, että tulet viihtymään. Varmemmaksi vakuudeksi ota kuitenkin hyvä asento ja varaa sopivasti virvokkeita saatavillesi, esityksessä ei ole väliaikaa (paitsi jos haluat sellaisen pitää). Tervetuloa!

1 Johdanto

Stand up -komiikka alkaa Suomessakin olla jo sen verran tuttu esittävän taiteen laji, että varsinkin nuorten kaupunkilaisten joukosta löytyy enää harvoin ihmisiä, jotka eivät olisi koskaan nähneet stand up -esitystä. Uusia katsojia löytyy silti koko ajan ja stand up -klubit valtaavat yhä useampia kaupunkeja. Yksi vaikuttava tekijä ilmiön suosioon on uudenlaisen yleisön syntyminen, ja heidän tarpeidensa täyttäminen. Stand up -komiikka on urbaani ilmiö. Vaikka Suomi on kaupungistunut jo vuosikymmeniä, vasta viimeisen parinkymmenen vuoden aikana syrjäseutujen pikkukaupungit ovat alkaneet kärsiä todellista muuttotappiota. Samalla suuret asutuskeskukset ovat paisuneet yhä suuremmiksi. Näiden uusien minimetropolien on tarjottava tiedostaville ja muista länsimaista vaikutteita ottaville asukkailleen ajassaan kiinni olevaa kaupunkikulttuuria. Stand up -komiikka on osa tätä kehitystä ja kulttuuria.

Tässä opinnäytetyössä pyrin ottamaan selvää, mitä on stand up -komiikka. Tarkoitukseni on löytää kyseisen taiteenlajin ydin. Aloitan pohdinnan tutustumalla

naurun historiaan, sen syihin ja merkitykseen ihmislaajille. Naurua on aikojen saatossa tutkittu verrattain vähän, mutta viime vuosina tehdyt tutkimukset ovat paljastaneet yllättäviä seikkoja mm. naurun evoluutiosta ja fysiologisista vaikutuksista. Tutustuttuani nauruun pyrin kuvaamaan mitä on stand up -komiikka ja ennen kaikkea kuka tai mikä on stand up -koomikko. Onko koomikon ainoa tarkoitus saada yleisö nauramaan vai voiko taustalla olla kenties muitakin motiiveja? Selvitän myös mistä koostuvat rutiinit, eli koomikon lavalla kertomat jutut, ja onko olemassa aiheita joista ei saa vitsailla. Luvussa neljä käsittelen esiintymiseen liittyviä seikkoja ja luvussa viisi avaun koomikon työkalupakin. Sieltä löytyvät muun muassa sellaiset stand up -koomikolle elintärkeät välineet kuten rytmi ja ajoitus. Lopuksi nostan esille ongelman koomikon roolista. Stand up -koomikko esiintyy tunnetusti omalla nimellään ja omana itsenään, mutta silti monet koomikot käyttäytyvät lavan ulkopuolella varsin toisella tavalla kuin lavalla ollessaan. Miksi näin on? Entä miksi stand up -koomikot eivät juuri koskaan suostu kertomaan juttujaan pyydetessä? Ovatko kaikki koomikot ylimielisiä? Mielenkiintoinen on myös kysymys stand up -koomikon yhteiskunnallisesta roolista ja stand up -komiikan sijoittumisesta taiteen ja viihteen kentällä. Onko stand up -komiikka korkeakulttuuria, jossa otetaan kantaa yhteiskunnan epäkohtiin, vai sittenkin pelkkää höttöviihdettä ja alapäähuumoria?

Kiinnostukseni aiheeseen kumpuaa omasta taustastani – tällä hetkellä takanani on hieman alle viisi sataa stand up -keikkaa, ja toivon komiikan tekemisen olevan joskus minulle ammatti. Osasyynä aiheen valintaan on myös kotimaisen kirjallisuuden vähyys. Markku Toikka ja Maritta Vento kirjoittivat vuonna 2000 *Ala naurattaa! Stand up -komedian käsikirja* -nimisen teoksen, mutta kirja on valitettavasti hieman vanhentunut. Kohtalaisen kattava kuvaus stand up -komiikasta ja koomikon työstä on André Wickströmin *Das Humoristische Manifest – Kirja stand up -komiikasta* vuodelta 2005, joka toimii yhtenä keskeisenä lähteenä tässäkin työssä. Riku Suokas on myös julkaissut vuonna 2005 kirjan nimeltä *(Se oli vain) Ajan kysymys*, joka koostuu pääosin hänen omista stand up -rutiineistaan.

Muina keskeisinä kirjallisina lähteinä työssä toimivat muun muassa ranskalaisen filosofin Henri Bergsonin yllättävän hyvin aikaa kestänyt teos *Nauru – tutkimus komiikan merkityksestä* vuodelta 1900, sekä yhdysvaltalaisen esteetikon ja taiteenfilosofin George Dickien seitsemänkymmentäluvun alussa julkaisema kirja

Estetiikka, jossa hän muiden pohdintojensa ohessa pyrkii määrittämään tyhjentävästi mitä taide on. Maininnan arvoisia ovat myös Jarno Hietalahden Pro Gradu -tutkielma *Epämukavaa – sepä mukavaa: Yhteiskuntafilosofinen tutkielma komiikan, naurun ja väkivallan suhteesta*, jossa hän avaa muun muassa huumorin eri teorioita, sekä sosiaalipsykologi Antti Eskolan kirja *Sosiaalipsykologia* (1971), jossa hän selvittää muun muassa sosiaalisen roolin käsitettä. Nauruun liittyvissä pohdinnoissa viitataan myös useaan otteeseen *Tiede-lehdessä* 7/2000 julkaistuun Kirsi Heikkisen artikkeliin *Nauru on sosiaalista liimaa*.

Varsinaisina päälähteinä työssä toimivat koomikkohaastattelut. Kirjoitusprosessin aluksi, keväällä 2013, haastattelin neljää suomalaista ammattikoomikkoa, joiden kanssa vapaamuotoisesti keskustelin työni keskiössä olevista aiheista. Haastatellut koomikot ovat Ilari Johansson, Mika Eirtovaara, Teemu Vesterinen sekä Jussi Simola. Koomikot valikoituivat haastateltaviksi lähinnä intuition perusteella. Uskoin, että heillä olisi aiheesta jotain sanottavaa, ja tiesin heidän käsittelemiäni asioita uransa aikana valmiiksi jo pohtineen. Haastatelluista koomikoista Johansson, Eirtovaara ja Vesterinen ovat todellisia veteraaneja Simolan ollessa hieman uudempi tulokas. Kaksi ensin mainittua nousivat ensimmäistä kertaa stand up -lavalle jo yhdeksänkymmentäluvun lopulla, ja Vesterinenkin jo vuonna 2001. Simolallakin on tosin alalta jo yhdeksän vuoden kokemus.

Koulutukseltaan Johansson ja Eirtovaara ovat molemmat näyttelijöitä, joten monen muun koomikon tapaan he ponnistavat teatteritaustasta. Läheskään aina näin ei kuitenkaan ole. Esimerkiksi Vesterinen opiskeli yliopistossa Suomen kieltä ja kirjallisuutta ja Simola ammattikorkeakoulussa liiketaloutta, kunnes molemmilla komiikan tekeminen vei mennessään. Lavalla Eirtovaara ja Simola ovat energiapakkauksia, joiden komiikka vilisee piikikkäitä heittoja, hervottomia hahmoja ja teräviä huomioita arjen ja elämän ilmiöistä Vesterisen esiintymisen ollessa hillitympää. Tämä myös sopii hänen ironisen pohdiskelevaan tyyliinsä. Myös Johansson on tunnettu fyysisestä ilmaisustaan, mutta ennen kaikkea kyvystään keskustella yleisön kanssa. Vuonna 2012 hänet myös valittiin yleisön suosikiksi joka kevät Hämeenlinnassa järjestettävien Tomaatteja!Tomaatteja! -stand up -festivaalien yhteydessä.

Mainittujen koomikoiden lisäksi lähestyin sähköpostitse poliittisemmista aiheistaan

tunnettua stand up -koomikko Tomi Walamiestä, jolta tiedustelin lähinnä hänen mielipiteitään stand up -komiikan yhteiskunnallisesta merkityksestä sekä taiteen ja viihteen eroista.

Työstä rajataan pois muiden komiikan lajien, kuten esimerkiksi farssin, komedian tai satiirin käsittely ja rinnastaminen stand up -komiikkaan, sekä lajin historian laajempi esittely. Mainittakoon kuitenkin, että Suomeen stand up -komiikka rantautui yllättäen jo vuonna 1991, jolloin Stan Saanila esiintyi Vanhalla Ylioppilastalolla. Tämä tapahtui tosin ruotsiksi. Yhdeksänkymmentäluvun puolivälissä oli jo ensimmäisten suomenkielisten stand up -klubien aika, ja 2000-luvun puolivälissä stand up -komiikka valtasi television *Club Act!one* (2004/2007), sekä *Komiikkatehdas* (2006) -ohjelmien myötä.

Työssä ei myöskään käsitellä stand up -komiikkaa osana teatteri-ilmaisun ohjaajan työnkuvaa tai ammattia, vaan pyritään tutkimaan ainoastaan itse aihetta. Sopivan hetken tullen stand up -komiikkaa verrataan kuitenkin perinteiseen teatteriin lähinnä lajin erityispiirteiden korostamiseksi, vaikka stand up -komiikka ei varsinainen teatterin laji olekaan. Mainittakoon myös, että sanalla koomikko voidaan tietysti joissain yhteyksissä tarkoittaa näyttelijää, joka on erikoistunut koomisiin rooleihin joko teatterissa, elokuvissa tai molemmissa. Tässä työssä sanaa käytetään kuitenkin tarkoittamaan nimenomaan stand up-koomikkoa, naista tai miestä. Sana stand up -komiikka on myös usein lyhennetty muotoon stand up.

Johtuen alan pitkistä perinteistä Yhdysvalloissa ja Britanniassa lajin termistö on täynnä lainasanoja. Monet käsitteet ovat siirtyneet suomalaisten koomikoiden käyttöön lähes sellaisenaan, vaikka suomenkielinenkin vastine olisi olemassa. Esimerkiksi illan pääesiintyjästä käytetään yleisesti nimitystä *headliner* ja esiintymisjärjestyksestä termiä *line up*. Yleisön joukossa häiriköivä, esitykseen ei-toivotulla tavalla osallistuva henkilö on vuorostaan nimeltään *heckler*. Työn lopussa on kattavampi lista stand upin termeistä ja sanastosta (liite 1).

Ennen kuin tutustumme itse aiheeseen, pohtikaamme hetki mitä nauru on. Miksi me ihmiset nauramme ja ennen kaikkea: mille?

2 Ja ihminen löi kaiken leikiksi...

Jos tapaat jonkun, joka saa sinut nauramaan, haluat varmasti tavata hänet uudestaan. – *Andre Wickström*

2.1 Miksi nauramme?

Nauru on yksi voimakkaimpia keinoja ilmaista, että nautimme jonkun toisen seurasta. Useimmiten emme kuitenkaan tietoisesti voi päättää alkavamme nauramaan. Nauru onkin *refleksi*, se on reaktio johonkin kokemaamme asiaan. Toisinaan kykenemme paikallistamaan naurun lähteen ja synnyttäjän; toisinaan voi tuntua, että nauramme ilman mitään näkyvää syytä. Useimmat meistä lienevät ainakin joskus saaneet nauruhepuleita, jolloin naurua on lähes mahdoton lopettaa, eikä naurun syykään tunnu olevan kovin tarkasti selvillä. Naurun perusrakenne on luonnollisesti meillä kaikilla samanlainen, mutta naurun melodia yllättäen yhtä ainutlaatuinen kuin sormenjäki. (Heikkinen, 2010.)

On verrattain yleinen uskomus, että huumori on alunperin kehittynyt ihmislajille keinoksi käsitellä traagisia asioita ja tapahtumia: kun ikävyyksiä tapahtui tarpeeksi, niille oli opittava nauramaan jotta elämä olisi mahdollista ilman vaipumista pysyvään apatiaan. Oli väitteellä totuuspohjaa tai ei, ainakin se on yksi huumorin monista funktioista ihmislajille tänään. Huumorin ja naurun parissa työskentelevälle tämä on erityisen tärkeää tiedostaa. Stand up -koomikko Mika Eirtovaaran mielestä yhteiskunnassa onkin aivan liian vähän huumoria: ”Nauru on hirvittävän hyvä tapa reagoida asioihin, ja nauraminen vakaville asioille on parantavaa. En mä ainakaan olis pystynyt elämään tähän saakka ilman huumoria.” Samoilla linjoilla on stand up -koomikko Teemu Vesterinen: ”Mitä vaikeampi aihe, niin sitä helpompi siitä on puhua huumorin keinoin. Me tarvitaan huumoria, että joistain asioista voi puhua.”

Myös naurusta itsestään on löydettävissä vakavempia sävyjä. Täytyy muistaa, että naurulla voi ilon sijaan ilmaista myös niin valtaa, alistumista, hyväksymistä tai hylkäystäkin. Yhteenkuuluvuuden tunne ja haluttomuus joutua ryhmän ulkopuolelle saattavat osittain selittää myös sen, miksi nauru tarttuu (Heikkinen, 2010).

Yleisesti naurun ajatellaan olevan huvittuneisuuden tai ilon ilmaisemista. Jotkut nykytutkijat ovat kuitenkin sitä mieltä, ettei nauru ole emotion ilmaus laisinkaan. Se on ennen kaikkea *sosiaalinen signaali*. *Tiede -lehdessä* julkaistun artikkelin mukaan tutkimuksissa on ilmennyt, että naurun laukaisee selvästi useammin jokin sosiaalinen tilanne kuin kognitiivinen ärsyke, kuten vitsi. Ihminen myös nauraa joukossa jopa kolmekymmentä kertaa herkemmin kuin yksin ollessaan, ellei hän tällöin katso elokuvaa tai lue kirjaa. Moni tutkija uskookin, että naurun päällimmäinen tarkoitus on vahvistaa sosiaalisia siteitä. Nauru yhdistää. (Heikkinen, 2000.)

Myös Jarno Hietalahti mainitsee pro gradu -tutkielmassaan samansuuntaisista tuloksista: "Yalen yliopistossa tehdyissä tutkimuksissa havaittiin, että alle vuoden ikäiset lapset nauroivat 15 kertaa useammin, jos kutittaja oli heidän oma äitinsä kuin jos kutittaja oli tuntematon ihminen. Kun vieras kutitti, oli tuloksena pääasiassa itkua. Tutkimus osoittaa vähintään sen, ettei pikkulastenkaan nauru ole pelkkä fysiologinen reaktio, vaan tällainenkin nauru on vahvasti sosiaalisesti latautunut." (Hietalahti 2010, 48.) Kuvatessaan keskiaikaisen karnevaalinaurun luonnetta venäläinen kirjallisuudentutkija Mihail Bahtin tulee kertoneeksi, että kyseessä oli myös tässä tapauksessa mitä suurimmassa määrin sosiaalinen ilmiö: "Se [karnevaalinauru] on ennen kaikkea *juhliava* naurua. Se ei siis ole yksilöllinen reaktio mihinkään yksittäiseen erilliseen naurettavaan ilmiöön. – – [karnevaalinaurussa] kaikki nauravat, se on naurua yhdessä." (Bahtin, 1995, 13.)

Oli naurun aiheuttajana sitten perinteinen vitsi, hassunhauska kömmähdyks tai puhdas sosiaalinen signaali, naurun syntyminen kuitenkin myös edellyttää, että naurajat ovat keskenään jollain tapaa samalla sosiaalisella tai älyllisellä tasolla. Kuten Henri Bergson (1990, 10) asian ilmaisee: "Naurumme on aina tietyn ryhmän naurua." Esimerkkinä Bergson käyttää junamatkaa, jonka aikana matkustajaseurue nauraa rehottaa omille tarinoilleen. Vaikka muut samassa vaunussa matkustavat pitäisivätkin tarinoita hauskoina, he eivät niille silti välttämättä nauraisi siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät he kuulu samaan seurueeseen tarinoiden kertojien kanssa. (Bergson 1990, 10–11.) Bergsonin huomio on oleellinen puhuttaessa esimerkiksi stand up -videoiden katsomista internetin Youtube-palvelun kautta. Harmillisesti vielä tänäkin päivänä saattaa joskus kuulla seuraavan laisia kommentteja: "Ei se suomalainen stand up

minusta niin hirveän hauskaa ole. En minä ainakaan ole niiden jutuille juuri nauraunut.” Kun tämän jälkeen tiedustelee missä kyseinen henkilö on komiikkaa nähnyt, saattaa vastauksena olla: ”No en minä paikan päällä ole nähnyt, mutta mitä nyt noita videoita olen katsellut.” Stand up -komiikka jos mikä on kontaktilaji. Se useimmiten vaatii tilanteessa mukana olemisen. On selvää, että nauru tarttuu. Mitä useampi ihminen on ahtautunut samaan tilaan nauramaan, sitä suuremmat ovat myös itse naurut. Ennen kaikkea kysymys on kuitenkin Bergsonin puhumasta tietyn ryhmän naurusta: koomikon jutut eivät aina tunnu yhtä hauskoilta kotikoneen ruudulta katsottuna, koska katsoja ei yksinkertaisesti ole osa koomikon ja yleisön muodostamaa ryhmää.

Pitkään myös uskottiin, että nauru on vain ihmiselle tyypillinen ominaisuus. Viimeaikaiset tutkimukset kuitenkin osoittavat, että nauru *edeltää* ihmislajia. Se on peräisin nykyisten ihmisapinoiden ja ihmisen yhteiseltä kantamuodolta, jopa 10–16 miljoonan vuoden takaa. Tämä on käynyt ilmi yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa, jossa äänitettiin kuuden eri kädellislajin – ihminen mukaan lukien – kutituksen aiheuttamaa ääntelyä. Ääniä analysoitiin ja verrattiin toisiinsa, ja kertyneen datan pohjalta rakennettu naurun sukupuu vastasi täydellisesti tunnettua ihmisapinoiden sukupuuta. (Davila-Ross, 2009.) Oletettavasti kädellisten lisäksi myös monet muut eläimet nauravat, kuten Hietalahtikin (2010, 49) työssään ohimennen mainitsee. Ainakin lukemattomat koiranomistajat ovat vakuuttuneita siitä, että heidän lemmikkinsä osaa ilmaista iloa ja huvittuneisuutta vähintään jollain naurun *tapisella* eleellä tai äänellä. Tässä yhteydessä oleellista on kuitenkin huomioida nauramiseen vaikuttavat tekijät ja siihen johtavat syyt. Jos kutituksen aiheuttamaa sekä jonkinasteista sosiaalista naurua muilla lajeilla ilmeneekin, ihminen lienee kuitenkin ainoa laji, joka käyttää huumoria tietoisesti. Tuskin koiratkaan sentään vitsejä kertovat.

Evoluutiopsykologit arvelevat, että nauru on perua esivanhemmiltamme, jotka joutuivat taistelemaan hengestään luonnonvoimien ja petojen kanssa. Heille nauru oli reaktio, joka uhkatilanteen lauettua automaattisesti rentoutti elimistön ja käynnisti kamppailun lamauttaman immuunijärjestelmän. (Heikkinen 2000.) Näin ollen luvun alussa mainittu naurun synnyn ”traagisuusteoria” saa myös tieteellisen perustelunsa. Yllättäen Jarno Hietalahti kuitenkin mainitsee, ettei naurusta näyttäisi hänen mielestään olevan minkäänlaista ilmeistä apua ihmisen selviytymisen kannalta. Tämä on omituista, eritoten koska hän muutama kappale mainintansa jälkeen siteeraa Tieteen Kuvalehden

numeroa 12 vuodelta 2004: "On arveltu, että lajin varhaisessa kehitysvaiheessa vieraan ihmisen kohtaaminen saattoi helposti merkitä vaaraa ja siksi nämä kohtaamiset olivat myös pelottavia. Erään hypoteesin mukaan nauru olisi kehittynyt eräänlaiseksi viestiksi toisille ihmisille, jotka saattoivat tästä eleestä päätellä, ettei naurajalla ollut pahoja aikeita. Naurulla viestittiin muille, että mahdollinen pelko oli turhaa." (Hietalahti 2010, 48–49.) Oli hypoteesi totta tai ei, kuulostaa se ainakin vähintään loogiselta.

Hietalahti myös tyrmää oletuksen naurun terveydellisistä vaikutuksista. Hän käyttää tutkielmassaan naurun terveysvaikutusten puolestapuhujina lähinnä naurujoogakouluttajia ja -ohjaajia, antaen vastaväitteen äänen huumorista väitelleelle psykologian tohtori Paavo Kerkkäiselle. Hietalahden mukaan Kerkkäinen muistuttaa, että "aina kun naurun elämää edistävästä vaikutuksesta puhutaan, koskaan ei mainita, mistä tutkimuksista on kyse ja missä ne olisivat luettavissa." (Hietalahti 2010 46–47.) Ilmeisesti Kerkkäisellä ei ole pääsyä internetiin, josta moisia tutkimuksia kyllä löytyy. Mainittakoon esimerkiksi Oxfordin Yliopistossa vuonna 2011 julkaistu tutkimus, joka yhdistää naurun kykyymme sietää kipua. Tutkimuksessa koehenkilöille tehtiin yksilölliset kivunsietotestit, jonka jälkeen heidät laitettiin katsomaan joko huvittavia videoita, huumoripitoista teatteriesitystä tai stand up -showta. Tämän jälkeen yksilöllinen kiputesti toistettiin. Tutkimus osoitti, että naurulla on merkittävä positiivinen vaikutus kipukynnyksen nousuun. Ilmiön keskeisenä tekijänä ovat naurun vaikutuksesta kehoon vapautuvat endorfiinit, välittäjäaineina toimivat hormonit, joiden on myös katsottu, yllätys yllätys, olevan keskeisessä osassa kädellisten sosiaalisten siteiden luomisessa. (Dunbar et al, 2011.) Näin ollen Bergsonin mainitsema *ryhmän sisäinen nauru* sekä Wickströmin heitto taatusta halusta nähdä uudelleen henkilö, joka saa sinut nauramaan, saavat niin ikään jonkinlaisen tieteellisen varmuuden.

Stanfordin yliopiston professori William Fry on verrannut nauramista jopa urheiluun. Nauru nimittäin kiihdyttää sykettä, panee veren kiertämään, piristää aivoja ja aktiivisen liikunnan tavoin vapauttaa kehoon yllä mainittuja endorfiineja. Naurun aikana tietyt lihakset jännittyvät, toiset rentoutuvat ja ihon lämpötila kohoaa. Fryn mukaan tästä on seurauksena, että kahdenkymmenen sekunnin nauru vastaa noin kolmen minuutin tiivistähtistä hölkkää. Immunologi Lee Berks Loma Lindan lääketieteellisestä korkeakoulusta vuorostaan kertoo naurun vahvistavan tilapäisesti immuunijärjestelmäämme. (Heikkinen 2000.) Väitteen pohjalle, jonka mukaan

nauraminen vähentää ainakin aistittavissa olevan stressin määrää, ei kovin laajoja ja virallisia tutkimuksia edes tarvita. Yksinkertainen testi riittääköön. Seuraavan kerran kun olet oikein kunnolla nauranut, kysy itseltäsi: voinko minä nyt paremmin kuin minuutti sitten? Uskallan väittää, että vastauksesi on mitä todennäköisimmin myöntävä.

Mutta jos sosiaalinen nauru on suurimmaksi osaksi suunnittelematonta ja spontaania, entä sitten se toinen, vitsin kirvoittama nauru? Tämän opinnäytetyön aihe liittyy ennen kaikkea komiikan avulla tietoisesti synnytettyyn nauruun. Miten tämä synnyttäminen on mahdollista ja miten siinä voi onnistua? Vastataksemme tähän, on meidän ensin pohdittava mikä meistä loppujen lopuksi on hauskaa.

2.2 Mikä on hauskaa?

On selvää, että huumori ja nauru ovat monimutkaisia ilmiöitä. Niiden ilmeneminen ja voimakkuus vaihtelevat riippuen yksilöstä, paikasta, tilanteesta ja kulttuurista: perinteinen malawilainen villisiantappokasku ei välttämättä kaikkine hienoine heimoviittauksineen aukea pohjoisen perukoilla asuvalle suomalaiselle. Kuten Hietalahti toteaa: ”Komiikkaa ja naurua ei ole pystytty täysin yksiselitteisesti selittämään, monista teorioista ja yrityksistä huolimatta (Hietalahti 2010, 11). Voiko silti löytyä jotain universaalisti hauskaa? Mistä koominen koostuu?

2.2.1 Huumorin teorioita

Hietalahti avaa komiikan käsitettä tutustumalla kolmeen keskeiseen komiikan teoriaan. Nämä teorit ovat nimeltään *ylemyys-*, *huojennus* sekä *yhteensopimattomuus-* eli *inkongruenssiteoria*. Ylemmyysteorian mukaan kohde on koominen jonkin heikkoutensa tai huonoutensa vuoksi, ja tälle huonoudelle me nauramme ylhäältä käsin. Se on ensimmäisiä komiikasta tehtyjä teoreettisia muotoiluja johtuen juurensa antiikin Kreikkaan. Ylemmyysteoria ei kuitenkaan riittänyt – eikä riitä – komiikan perinpohjaiseksi selittäjäksi, vaikka se sitä yrittikin olla lähes pari tuhatta vuotta. (Hietalahti 2010, 12.) Aikojen kuluessa komiikkaa alettiinkin pohtimaan

huojennusteorian kautta. Huojennusteoreetikoiden mukaan kehoomme varastoitunut ylimääräinen energia vapautuu jonkin koomisen kimmelluksen myötä, ja tämän vapautumisen tuloksena on nauru. (Hietalahti 2010, 19.) Tätä nykyä kuvaavin ja käyttökelpoisin komiikkateoria on kuitenkin yhteensopimattomuus-, eli inkongruenssiteoria. Sen taustaoletuksena on, että elämme maailmassa, jossa olemme oppineet odottamaan asioiden etenevän tiettyjen kaavojen ja odotusten mukaan. Tällöin komiikka nousee esiin silloin, kun koemme inkongruenssin eli *yhteensopimattomuuden* odotustemme ja todellisten tapahtuman välillä. Hietalahden sanoin: ”Kun ajatus ja havainto eivät käy yksiin, koemme tilanteen koomiseksi.” (Hietalahti 2010, 26.)

Ei ihme, että yhteensopimattomuusteoria on saanut kannatusta huumorin tutkijoiden keskuudessa – useimmissa huvittavissa tapauksissa ja vitseissä tällainen yhteensopimattomuus on löydettävissä. Kuten Hietalahti (2010, 42) myöhemmin toteaa, tällaista inkongruenttia suhdetta voidaankin pitää ”koomisen välttämättömänä ehtona, vaikkakaan ei sen riittävänä selittäjänä”. Nimittäin se, miksi jotkut asiat saattavat huvittaa henkilöä A mutta eivät henkilöä B, riippuu tietysti näiden henkilöiden maailmankatsomuksista. Tällöin keskiöön nousee kysymys siitä, mitä asioita kukainenkin henkilökohtaisesti pitää hauskana.

2.2.2 Yllätyksestä

Hietalahti puhuu verrattain vähän – jos juuri lainkaan – *yllätyksestä*, joka kuitenkin on mielestäni yksi komiikan keskeisimpiä tekijöitä ja synnyttäjiä. Toki yllätyksen voidaan katsoa kuuluvan automaattisesti inkongruenssiin ristiriitaan, mutta se vaatii ehdottomasti oman mainintansa. Verrattaessa sanoja yhteensopimattomuus ja yllätys, huomaamme yllätyksen olevan ehdottomasti tenhoavampi ja mielenkiintoamme kenties nemmän hivelevä. Yllätyksessä on voimaa ja jännitettä – se pitää sisällään lupauksen jonkin asian todellisen luonteen paljastumisesta.

Stand up -koomikko Tommi Tuominen on sanonut stand up -komiikan olevan pohjimmiltaan odotuksien rakentamista ja niiden tuhoamista, ja mielestäni tämä on hyvä huumorin määritelmä ylipäänsä: mielemme rakentaa koko ajan tulevaa – luomme

koko ajan päässäme kuvaa seuraavasta hetkestä. Varsinkin tarinaa kuunnellessamme ennakoimme, tietoisesti tai tiedostamatta, mitä tuleman pitää. Huumori käyttää hyväkseen tätä ennakointia. Se johdattaa meidät odottamaan jotain, jonka jälkeen se lyökin pöytään jotain aivan uutta ja odottamatonta – yllätyksen.

Tämä maininta ja kuvaus yllätyksestä ei missään nimessä ole ristiriidassa tai kilpaile yhteensopimattomuusteorian kanssa koomisen selittäjänä. Päin vastoin, se on ennemminkin sen eräänlainen vahvistus. Mielikuvan tulevasta ja yllätyksen – siis todellisuuden, joka tuhoaa tuon mielikuvamme – välillä on luonnollisesti selvä yhteensopimattomuus.

2.2.3 Uhrista

Stand up -koomikko André Wickströmin mielestä vitsillä on oltava aina uhri. Hän huomauttaa, että jos uhri jää hämäräksi, vitsi ei toimi. (Wickström 2005, 133.) Selventäkäämme hieman uhrin asemaa koomisen keskiössä. Neloskanavan sarjan *Hauskat* kotivideot (2004 –) lähes jokaisessa videossa jotakuta sattuu. Tämä on tietysti meistä parhaimmillaan äärimmäisen hauskaa. Mutta jos uhria ei olisi, toisin sanoen jos perheenisä yksinkertaisesti syöttäisi pesäpallon pojalleen, ja tämä – isän nivusien sijaan – osuisikin palloon, ei naurujan syntyisi. Hietalahti käyttää samaa ohjelmaa esimerkkinä puhuessaan komiikan väkivaltaisuudesta. Hänen mukaansa kipu toimii varsin usein koomisen lähteenä. Hän tosin muistuttaa, että tietoinen väkivalta on harvoin hauskaa. Hauskoissa kotivideoissakin on loppujen lopuksi kyse onnettomista mutta toki naurettavista sattumuksista. (Hietalahti 2010, 83.)

On kuitenkin olemassa tapauksia, jolloin uhri ei ole aivan näin selvä. Voimme esimerkiksi pitää samassa ohjelmassa näkemäämme, tekohampaidensa avulla hauskesti ilmeilevää vanhusta niin ikään varsin hauskana, mutta missä on uhri? Ketään ei satu, mieshän vain hassuttelee. Tässä tapauksessa voidaan kuitenkin sanoa, että mies pilailee omalla kustannuksellaan. Hän alentaa itsensä – antautuu naurun alaiseksi – ja näin ollen tekee uhrin itsestään. Mutta entäpä jos kyseessä on muutoin sama tilanne, mutta hauskojen ilmeiden tuottajana onkin pieni vauva? Tällöin vauva ei varmasti tee ilmeitä tietoisena tarkoituksenaan naurattaa, vaikka nauru onkin katsojan

päässä syntynyt lopputulos. Mielestäni inkongruenssiteoria selittää kaikessa yksinkertaisuudessaan myös tämän koomisen ilmiön: Vauvan tapauksessa meitä itse asiassa naurattaa *vauvan ilmeiden yhteensopimattomuus sen faktan kanssa, että hän todellakin on vasta pieni vauva*. Tiedämme toki, että vauvalle on luonnollista muodostaa ilmeitä, mutta jos hänen vauvamaiset kasvonpiirteensä tämän ilmeenmuodostuksen johdosta radikaalisti muuttuvat joksikin täysin muuksi – esimerkiksi erityisen voimakkaaksi ja arkkityyppiseksi kuvaksi jonkin tunteen ilmaisemisesta – käsitämme tämän eräänlaisena yhteensopimattomuutena. Tällöin sillä tekeekö vauva tämän kaiken tietoisesti vai ei, ei myöskään ole merkitystä – yhteensopimattomat yhdistelmät ja merkitykset syntyvät aina katsojan tai kuulijan päässä. Me siis nauramme ainoastaan asioille, jotka henkilökohtaisesti koemme hauskoiksi, ja joita omasta mielestämme pidämme hauskoina. Ei nivusiin pesäpallomailan saava isäkään tietoisesti *luo* komiikkaa, vaikka naurun kohteeksi ja koomiseksi hahmoksi kieltämättä päätyykin.

2.2.4 Äly vs. tunne

Lopuksi on syytä mainita Bergsonin huomio siitä, että naurun erityinen tunnusmerkki on *tunteettomuus*. Hänen mukaansa huumori on suunnattu puhtaasti älylle, ei lainkaan tunteelle. Äkkiseltään tämä voi kuulostaa omituiselta, jopa ristiriitaiselta. En ole yllättynyt, jos suurin osa väitteen kuultuaan tyrmää sen vääräksi. Annetaan Bergsonin kuitenkin selittää. Hänen mukaansa meidän on sitä hankalampi nauraa jollekin asialle, mitä enemmän myötätuntoa sitä kohtaan tunnemme. Hän kehottaa lukijaansa ajatusleikin omaisesti olemaan hetken ajan kiinnostuneita kaikesta mitä joku läheinen sanoo tai tekee; tuntemaan ja myötäelämään hänen tunteitaan *niin voimakkaasti kuin mahdollista*. Tällöin tapahtuu jotain: ”Kuin taikasauvan iskusta huomaamme mitä kevyimpien asioiden saavan painoa ja vakavamman sävyn levittäytyvän kaiken ylle. Mutta ottakaapa sitten etäisyyttä ja omaksukaa välinpitämättömän katsojan rooli. Monet draamat kääntyvät komedioiksi.” (Bergson 1994, 9-10). Toisin sanoen, jos uskaltaisimme tarkastella elämäämme ja ympäröivää maailmaa edes joskus riittävän välinpitämättöminä ja tunteista piittaamatta, pystyisimme nauramaan kaikelle, eikä varmasti vähiten itsellemme, paljon helpommin.

3 Lava, mikki ja koomikko

3.1 Mitä on stand up -komiikka?

Andre Wickström määrittelee stand up -koomikon seuraavasti: ”Koomikko on henkilö joka viihdyttää muita itse keksimillään jutuilla, esiintyy lavalla yksin omalla nimellään ja omana itsenään ilman rooliasua ja puhuu omista asioistaan ja ajatuksistaan (Wickström 2005, 11)”. Tämä on hyvin kiteytetty, joskin viihdyttää on tässä yhteydessä varsin laimeasti ilmaistu. Yleisö tulee stand up -klubille *nauramaan*, ja naurun on oltava aina koomikon tavoite numero yksi. Katsoja voi kyllä viihtyä ilman että hän nauraa, mutta stand up -koomikkoa joka ei naurata, ei jaksakaan katsoa. Myös maininta ilman rooliasua esiintymisestä ei ole aivan niin yksioikoinen. Kuten sanottu, jotkut koomikot käyttäytyvät lavalla esiintyessään selvästi toisin kuin muissa tilanteissa. Lähtökohtana – ja sitä Wickströmin tarkoittanee – on kuitenkin se, että kyseessä ei ole mikään perinteisessä teatterissa toimivan näyttelijän roolia vastaava kuvitteellinen hahmo.

Tunnetusti vitsit saavat meidät nauramaan. Sanakirjan mukaan vitsi on yksinkertaisuudessaan ”Lyhyt, huvittava juttu” (Kielitoimiston sanakirja, 2006). Stand up -koomikko Jussi Simolan määritelmä on jo kattavampi: ”Vitsit ovat juttuja tai tarinoita, joita ei ole koskaan tapahtunut, ja jotka on keksitty ainoastaan siksi, että ne naurattavat.” Stand up -komiikka ei ole vitsien kertomista sen perinteisessä mielessä. Se on jotain enemmän. Stand up -komiikka on huomioita ympäröivästä maailmasta, omasta sekä muiden elämästä – se on yleisön kanssa kommunikoimista ja hetkessä elämistä. Stand up -koomikko Mika Eirtovaaran sanoin: ”Stand up on omien ajatusten ja näkökulmien esiin tuomista hausalla tavalla”. (Mainittakoon, että nimitystä *vitsi* tullaan kyllä myöhemmin joissain yhteyksissä käyttämään lyhyestä ja napakasta koomikon kertomasta jutusta tai sen osasta.)

Samoilla linjoilla Eirtovaaran kanssa on stand up -koomikko Teemu Vesterinen, jonka mielestä stand up on itseilmaisun kanava. Kaiken hauskan keskeltä Vesterinen löytää kuitenkin vakavan, jopa pelottavan, pohjavireen: ”Mun mielestä jokainen ihminen pelkää lähtökohtaisesti ettei tule rakastetuksi ja että joutuu hyljättyksi. Sen vuoksi stand upista sanotaan, että se on raadollisin ja armottomin esiintymisen laji: sä et voi piiloutua *mihinkään* jos sä olet huono. Ja oikeasti huono stand up -koomikko nostattaa

itsessä monesti vihaa, koska se aiheuttaa niin paljon myötähäpeää, että se alkaa vituttamaan.”

Onko hauskuutus ja naurattaminen sitten koomikon ainoa tarkoitus? Näin voisi luulla. Ilari Johansson ei ole kuitenkaan asiasta täysin samaa mieltä: ”Nauru tulee siinä oheistuotteena, mutta jos lähtee juoksemaan pelkästään naurujen perässä, niin sitten on suossa. Täytyy olla jotain sanottavaa.” Simola komppaa kollegaansa: ”Yleisö saattaa tulla pelkästään nauramaan, mutta koomikon lähtökohta voi olla aivan eri. Toki nauru on väline.” Niin totta kuin molempien koomikoiden sanat ovatkin, myönnän itse lähteväni liikenteeseen nimenomaan pohtimalla mikä aiheessa on hauskaa – vasta sen jälkeen mietin mitä todella haluan sanoa, mikä on jutun ydin sekä mahdollinen oma oivallukseni. Nauru on kuitenkin se, mistä yleisö maksaa ja sitä odottaen he klubille saapuvat aikaansa ja rahojaan uhraten. Eirtovaara myöntää myös menevänsä niin sanotusti ”nauru edellä”, vaikka sanookin matkan varrella olleen hetkiä, jolloin hän on epäillyt tapaansa tehdä: ”Mikään ei oo kuitenkaan parempaa, ku et joku saa sut nauramaan silleen et vatsaan sattuu. Se oli se miks mä alunperin rakastuin stand uppiin. Mä rakastuin tohon tunteeseen.” Wickström on asiassa yllättävän ehdoton: ”Stand up -koomikon tehtävä on viihdyttää muita. Esiintyjä, jolla on muitakin tavoitteita, ei ole stand up -koomikko.” (Wickström 2005, 197) Kyseessä on vahva väite ja ensi-istumalta sitä on vaikea niellä. Kai koomikolla sentään saa olla muitakin tavoitteita, esimerkiksi yhteiskunnan epäkohtien esille tuominen? Wickström myöntää tämän, kunhan koomikko onnistuu tekemään homman mainitsemallaan viihdyttävällä tavalla. Palaamme pohtimaan asiaa lähemmin luvussa seitsemän, Koomikko ja yhteiskunta.

”Naurun perässä juoksemisen” voi tietysti ymmärtää myös halpojen aiheiden ja juttujen kertomiseksi, ja on selvää, että pelkästään moisia aiheita viljelevä koomikko ei kauaa yleisöä kiinnosta. Muutamaa pieruvitsiä tai viittausta tosi-tv -tähdien viime aikaisiin toilailuihin ei silti aina tarvitse pelätäkään. Jussi Simolan sanoin: ”Kyllä sitä itsekin joskus sortuu tosi halpoihin juttuihin, ja toisaalta, kun rakentaa showta, niin kaikenlaisia juttuja tarvitaan.”

Oli koomikon lavalla kertoma juttu sitten niin sanotusti halpa tai ei, täytyy siinä aina olla kuitenkin jonkinlainen totuus taustalla. Vähintään jutun on oltavat totta koomikolle

itselleen; hänen on uskottava siihen mitä hän kertoo, oli juttu kuinka absurdi tahansa. Kuten Johansson toteaa: ”Jotta jutun viitsii kertoa, siinä täytyy olla jokin totuuspohja tai oma kokemus taustalla. Tällaiset jutut on niitä, jotka kestää.”

Kuva 1. Stand up -koomikko Ilari Johansson. Kuva: Markus Lehto.

3.2 Rutiinit – huomioita maailmasta

Vuodesta toiseen koomikoilta on niin mediassa, baaritiskillä kuin kaveripiireissäkkin tivattu vastausta samaan kysymykseen: Mistä te keksitte juttunne? Kysymys jaksaa hämmentää kerta toisensa jälkeen. Sanotaanhan kirjoittamisen intohimoiselle harrastajallekin: Et voi kirjoittaa kuin aiheista jotka tunnet. Sama pätee komiikkaan. *Stand up -koomikon jutut, eli rutiinit, ovat koomikon huomioita ympäröivästä maailmasta sekä koomikosta itsestään; ne ovat hänen lukuisten ajatusleikkien ja assosiaatiiovyyhtien tulos, jotka hän on järjestänyt haluamaansa kielelliseen muotoon ja järjestykseen, ja jotka hän esittää lavalla elävän yleisön edessä haluamallaan ja parhaaksi katsomallaan tavalla tavoitteenaan saada tuo yleisö nauramaan.* Sanalla sanoen koomikot siis keksivät juttunsa omasta päästään.

Mikä sitten on tuo paras tapa ja miten saada yleisö nauramaan? Kuten sanottu, auttaa suunnattomasti jos näiden huomioiden pohjalla on jonkinlainen totuus tai oma kokemus. Tämän lisäksi on kuitenkin oltava aiheestaan myös jotain mieltä. Toisin sanoen, mitä parempi juttu, sitä todennäköisimmin jutun alta löytyy selvästi jokin väite tai väittämä, vaikka koomikko ei sitä tietoisesti olisi edes miettinyt. Parhaimpia ja

hauskimpia juttuja ovat selkeästi myös sellaiset, joissa on selkeä asenne – kun koomikolla on aito tunneside käsittelemäänsä aiheeseen. Oleellisinta ja ehdottomasti tärkeintä on kuitenkin yllättävyys ja tuoreus. Asioita täytyy osata tarkastella uudelta ja yllättävältä kantilta. Itse koen suunnatonta nautintoa jos stand up -esitystä katsoessani naurujen lomassa havahdun ajattelemaan: ”Enpä ole koskaan ajatellut asiaa *tuosta* näkökulmasta.” Kukaan ei halua kuulla yleistyksien vahvistuksia ja stereotyyppien todistelua. Niiden kuulemisesta ei makseta. Tämä johtaa myös monelle koomikolle tuttuun haasteeseen: tietyin väliajoin koomikon olisi hyvä uusia materiaaliaan. Vanhat vitsit eivät naurata, koska yllättävyys – ja itse varsinainen naurun usein aiheuttava yllätys – jäävät puuttumaan. Jutut ovat tuttuja. Itse olen tosin huomannut jaksavani nauraa suosikkikoomikkojeni rutiineille yllättävän monta kertaa. Mitä suurempi on rutiinin oivallus ja mitä hauskemmin sen lavalla esittää, sitä pitkäikäisempi ija useamman kerran toimiva tse rutiinikin on.

3.3. Materiaalin kahdet kasvot

Koomikon juttuvarantoa kutsutaan hänen materiaalikseen. Materiaali koostuu siis niistä rutiineista, joita koomikko esiintyessään esittää. Materiaalia on karkeasti sanottuna kahta lajia: omiin kokemuksiin pohjautuvia sekä – huolimatta siitä, mitä yllä puhuttiin totuudesta – täysin keksittyjä. Kyseessä ei ole ristiriita eikä pussiin puhuminen, vaikka täysin keksitty materiaali onkin ehkä liian vahvasti ilmaistu. Joka tapauksessa, kyse on ajatusleikeistä ja mahdollisista maailmoista, jotka tulevat todeksi ihmettelemällä ja kysymällä: ”Entä jos?” Koomikko saattaa esimerkiksi visioida mitä seuraamuksia olisi ollut sillä, jos Jeesus olisikin kuollut vanhuuteen ristiinnaulitsemisen sijaan, kuten Ismo Leikola tekee, tai pohtia miten Alexander Graham Bell alunperin sai idean keksiä puhelimen, kuten itse olen tehnyt. Kun koomikko kysyy yleisöltään ”Entä jos?”, on se tavallaan kutsu ajatusleikkiin, jolloin kaikki on mahdollista.

Tämän tyyllisissä rutiineissa ei taustalla tietenkään ole koomikon omaa varsinaista kokemuspohjaa, mutta totta tässä tapauksessa onkin koomikon ihmettely ja kiinnostus käsiteltävää asiaa kohtaan. Jokin aiheessa on kiinnittänyt koomikon huomion ja hän haluaa siitä puhua. Tai sitten hän yksinkertaisesti vain juoksee niiden kuuluisien naurujen perässä, ja olkoon näin, jos homma vain toimii. Absurdillakin on rajansa,

mutta niin kauan kuin koomikko itse uskoo luomaansa maailmaan, on yleisö mahdollista viedä vaikka minkälaisille matkoille.

Jonkinlaisessa rajamaastossa ovat rutiinit, jotka käsittelevät päivänpolttavia aiheita, politiikkaa tai julkisuuden henkilöitä. Tällöin koomikko paljastaa huumorin keinoin asenteensa ja mielipiteensä käsiteltävää asiaa kohtaan, ja rutiinilla on niin ikään vankka totuuspohja, mutta se ei kuitenkaan suoraan kumpua koomikon omasta elämästä.

Mainittakoon vielä, että yksittäinen rutiini on yleensä kokonaisuus, joka on saanut muotonsa kymmenien – ellei jopa satojen – keikkojen ja esityskertojen tuloksena. Se voi olla aiheeltaan ja kestoaltaan mitä vain maan ja taivaan väliltä – viiden minuutin mittainen kertomus pelottavasta hammaslääkärikäynnistä tai sitten kokoelma lyhyitä ja napakoita *one liners* kuoleman väistämättömyydestä ja elämän rajallisuudesta. Mainitsemisen arvoista on myös se, että – ainakin Suomessa – koomikon materiaali on aina, ja tarkoitan siis todellakin aina, koomikon itsensä kirjoittamaa. Materiaalivarkautta ilmenee kiitettävän harvoin. Ehkä syynä tähän on siitä langetettava rangaistus: kuoleman jälkeinen kiirastuli, keikkojen roima väheneminen sekä muiden koomikoiden ikuinen ja syvä halveksunta.

3.4 Setupista punchiin ja takaisin

Karkeasti ottaen kaikki rutiinit koostuvat aina kahdesta osatekijästä – *setupista* ja *punch linesta*. Setupin voisi suomentaa rutiinin tai vitsin *valmisteluosuudeksi*. Setup johdattaa meidät aiheeseen ja valmistaa reitin punch linen, eli vitsin kärjen luo. Setupiin kuuluu vain se oleellinen informaatio, joka tarvitaan itse rutiinin ja lopulta punch linen ymmärtämiseen. Turha ja epäoleellinen tieto nimittäin, jos ei nyt tapa, niin ainakin pieksää komiikan pahanpäiväisesti. Aristoteles kirjoitti aiheesta jo pari tuhatta vuotta sitten, ja se mikä pätee näytelmätekstiin, pätee myös stand up -rutiiniin: ”Jos näet [juonen] osan mukanaolo tai puuttuminen ei saa aikaan mitään merkittävää vaikutusta, se ei ole kokonaisuuden olennainen osa” (1451a34 – 35). Toinen nimitys tälle epäoleelliselle tiedolle on jaarittelu. Näinpä yleisin ohje kenelle tahansa alalle pyrkivälle tai uutta materiaalia kirjoittavalle koomikolle on: Tiivistä, tiivistä ja tiivistä!

Tarkoitus on olla hauska, ja koska jaarittelu ei ole hauskaa, on siitä syytä päästä eroon mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Toisinaan hyvinkin oleelliselta tuntunut rutiinin osuus saattaa osoittautua täysin turhaksi, ja osuus poistamalla rutiini saattaa saada yllättävää ytimekkyyttä ja näin ollen jopa suuremmat reaktiot. Koomikon kannattaa aina muistaa, että yleisö ei ole tyhmä.

Mä saatan joidenkin teidän mielestä vaikuttaa
hieman hitaalta. Se johtuu siitä, että koulussa mun
lempiaine oli toi... (pieni tauko) Erikeeper. – *Mika Kivinen*

Mika Kivisen rutiini on hyvä esimerkki äärimmilleen tiivistetystä setup-punch -kaavasta eli one linerista. Itse asiassa näin lyhyestä jutusta tuntuu jopa hieman omituiselta käyttää nimitystä rutiini, varsinkaan jos samaan aihealueeseen ei ole liitetty muita vastaavia lyhyitä tokaisuja. Tässä esimerkissä setupia on periaatteessa kaikki mitä sanotaan ennen sanaa Erikeeper. Kyseessä on myös hieno esimerkki napakasta punch linesta: yksi ainoa sana onnistuu yllättämään meidät niin rajusti, että reagoimme siihen naurulla (jos nyt ylipäänsä satumme kyseisestä jutusta pitämään).

Äärimmäisyyksiin mentäessä vitsin voi tietysti tiivistää muotoon ”Mun lempiaine koulussa oli Erikeeper.” Tällöin ollaan kuitenkin ehkä tiivistetty jo liikaa. Pohjustus siitä, että koomikko saattaa vaikuttaa hitaalta – yhdistettynä laiskaan ulosantiin – luo pohjaa punch linelle ja kasvattaa odotuksiamme siinä määrin, että reaktio on tällöin paljon voimakkaampi. Tiivistettynä jälkimmäiseen muotoon punch line saattaisi tulla liian nopeasti, eikä yleisö välttämättä edes ostaisi mielikuvaa koomikosta haistelemassa liimaa ala-asteella. Tai sitten se ostaisi. Stand upin yksi hienous onkin, että mistään ei voi olla varma ennen kuin jutun on kokeillut elävän yleisön edessä.

Jonkinlaisena karkeana nyrkkisääntönä voitaneen pitää sitä, että mitä pidempi rutiinin valmisteluosuus on, sitä oivaltavampi ja iskevämpi vitsin kärjen on oltava. Joskus sävysyistä tai muista pohjustamiseen liittyvistä seikoista johtuen setupista ei yksinkertaisesti ole enää varaa karsia mitään, ja silti se tuntuu liian pitkältä. Silloin asia täytyy vain hyväksyä. Aina se ei edes ole kovin vaarallista, varsinkin jos punch line aiheuttaa pitkän odotuksen lunastamat reaktiot, tai jos punch lineja on setupin jälkeen

mahdollista ”tykittää” useampia putkeen. Koomikko saattaa myös saada rutiinista oivan *call backin* siemenen. Call backilla tarkoitetaan viittausta aiemmin keikan aikana kerrottuun juttuun tai rutiiniin. Yleensä tällaiset viittaukset ovat herkkua niin koomikolle itselleen kuin yleisöllekin.

Setupin on siis tarkoitus luoda mielikuva ja odotus kuulijan päähän, punch linen vuorostaan – Tuomisen sanoja lainatakseni – tuhota tämä mielikuva luomalla uusi. Seuraava esimerkki havainnollistaa hyvin mielikuvan merkitystä:

Mun nuoruudessa oli aika, jolloin mun kaverit käytti tosi paljon huumeita. Se anto ihan uuden merkityksen piikittelylle. – *Jani Salo*

Kyseinen juttu voi nostaa hymyn huulille. Kyseessä on pikkukiva sanaleikki. Mutta onko sanaleikki se todellinen asia mitä tässä halutaan sanoa? Mistä jutussa on oikeasti kyse? Seuraavassa sama rutiini hieman jalostettuna:

Mulla oli nuorena kaveri joka tykkäs piikitellä *tos*i paljon. Se oli todella ärsyttävää. Kerran kotibileissä se vaan jatko ja jatko... Sit mulla meni hermot ja mä otin sen neulan pois.

Näin ei vain kerrota miten asia oli, vaan luodaan mielikuva kuulijan päähän. Ei tarvitse kertoa, että nuoruudessa oli aika jolloin kaverit käyttivät huumeita – tämä tieto sisältyy rutiiniin vaikka sitä ei ääneen sanota. Punch line ei ole jälkimmäisessä versiossa laimeahko ”.. antoi uuden merkityksen piikittelylle” vaan hieman iskevämpi ”.. otin sen neulan pois.” Tällöin punch line itse asiassa vasta *luo* koko uuden ja yllättävän mielikuvan huumeita käyttävästä ystävästä. Näin ollen punch line kääntää kuvaillun tilanteen pääläelleen, ja on toivon mukaan sen verran yllättävä, että aiheuttaa kuulijassa naurun.

Oman mainintansa tässä yhteydessä ansaitsee sanoilla ja niiden merkityksillä leikkiminen, niin sanottu kielellinen kikkailu. Jo Henri Bergson erottaa sanakomiikan omaksi lajikseen: ”On tehtävä ero kielen ilmaiseman ja sen synnyttämän komiikan

välillä. Edellinen voidaan rajatapauksessa kääntää kieleltä toiselle. Sen sijaan jälkimmäistä on lähes mahdoton kääntää. Sen olemus perustuu sanavalintaan tai lauserakenteihin.” (Bergson 1994, 83.) Sanakomiikan tarkoitus ei siis ole kiinnittää huomiota tiettyyn sanojen ulkopuolella olevaan kohteeseen, vaan kieleen itseensä. Se korostaa kielen huvittavia ominaisuuksia – kielestä itsestään tulee koomista. Bergson esittelee sen mekanismin, jolla sanakomiikan on mahdollista syntyä: Hän muistuttaa, että kaikki sanat ovat alun perin tarkoittaneet jotain konkreettista objektia tai todellista tapahtumaa. Vähitellen sanan merkitys on kuitenkin saattanut henkistyä abstraktiksi suhteeksi tai puhtaaksi ideaksi. Tästä hän johtaa sen päätelmän, että ”Koominen vaikutelma syntyy, kun kuvainnollisesti käytetty ilmaus tulkitaan kirjaimellisesti.” (Bergson 1994, 92.)

Aina kun sitä yrittää alkaa urheilemaan, niin aina käy jotain, aina joku venähtää. Esimerkiksi viime viikolla, kun piti lähteä saliille, niin heti venähti baari-ilta. – Ismo Leikola

Vaikka sanoihin ja niiden merkitykseen perustuva komiikka eittämättä nostaa esiin kielen koomillisuuden, stand up -komiikan kontekstissa se myös mitä suuremmassa määrin korostaa kertojan itsensä koomisuutta. Bergson muistuttaa: ”On tärkeä tehdä selvä ero *vitsikkään* ja *koomisen* välillä. Saattaisimme havaita, että ilmausta pidetään koomisena kun se saa meidät nauramaan lausujalleen, ja vitsikkäänä, kun se saa meidät nauramaan kolmannelle osapuolelle tai itsellemme.” (Bergson 1994, 84.) Väitän, että esitystilanteessa yleisön huomio ei ensisijaisesti kohdistukaan itse kieleen, vaan sen käyttäjään. Huvittavaa on nimenomaan se, miten vääristyneellä tai omintakeisella tavalla koomikko maailmaa tarkastelee.

3.5 Stand up -komiikka ja teatteri

Stand up -komiikkaa verrataan usein teatteriin. Tämä on ymmärrettävää, koostuvathan molemmat samoista peruselementeistä: esiintyjästä, lavasta ja yleisöstä. On kuitenkin väärin ajatella stand up -komiikkaa yhtenä teatterin lajina. Molemmat ovat toki *esittäväää taidetta*, mutta stand upin ydin on jotain muuta. Suurin ero lienee

siinä, että koomikko esiintyy – kuten sanottu – ilman selvää roolia ja omalla nimellään. Näin voi toki olla myös joissain performansseissa tai monologeissa, mutta oli edellä mainittujen esitysten tarkoitus mikä tahansa, stand upin tavoitteena on vain ja ainoastaan viihdyttää, saada yleisö nauramaan. Koomikon välineinä myös toimivat lähes yksinomaan sanat ja kieli, kun performanssissa tai teatteriesityksessä ne voivat olla paljon muutakin. Koomikko ei myöskään käytä hyväkseen lavasteita, harvemmin myös mitään rekvisiittaa. Ja vaikka teatterinkin maailmassa esiintyjän ja yleisön välisiä raja-aitoja voidaan rikkoa, on koomikko nimenomaan koko ajan tietoisessa ja aktiivisessa *kontaktissa* yleisöön. Wickström pitää tätä kontaktia jopa yhtenä oleellisimmista eroista teatterin ja stand upin välillä. ”Stand up -lavalla toivon yleisön reagoivan puheisiini, eli nauravan. Tarvitsen naurua voidakseni jatkaa. – – Stand up -esitys ei siis ole koomikon monologi, vaan pikemminkin dialogi – koomikon ja yleisön hilpeä vuoropuhelu.” (Wickström 2005, 35–36.) Johansson puhuu samasta asiasta: ”Näyttelemineen on pohjimmiltaan vastaanäyttelijän kuuntelemista. Stand upissa näyttelijä vaan on korvattu yleisöllä ja kuunteleminen on paljon yleisempää.” Koomikko siis haluaa yleisön reagoivan, jotta hän voi reagoida tähän reaktioon. Stand up -esitys elää hetkessä.

Kuva 2. Stand up -koomikko Jussi Simola.
Kuva: Johnny Perka.

3.6 Mille saa nauraa?

Saako kaikelle nauraa? Voiko kaikesta tehdä vitsin? Mielestäni kyllä. Kyse on siitä, ovatko aiheen käsittelytapa ja näkökulma sopusoinnussa itse aiheen ja ennen kaikkea koomikon persoonan kanssa. Vaikka shokeeraus shokeerauksen vuoksi ei mielestäni kuulukaan stand upiin, voi koomikko joskus kokea tarvetta hieman ravistella. Näin ainakin Vesterisen mielestä: ”Kaikesta voi, pystyy ja pitääkin puhua. Silloin jos se [juttu] aiheuttaa vastareaktion, niin sehän on vaan merkki siitä, että nyt osuttiin johonkin. Se on yhteiskunnallisesti ja ihmisen kannalta tärkeää, varsinkin jos tajuaa sen minkä vuoksi siitä joku suuttui.” Toki Vesterinenkin myöntää, että tämä ei ole komiikalle jatkuvasti hyväksi: ”Tarkoitushan on, ainakin voittopuolisesti, pyrkiä naurattamaan.”

Jarno Hietalahti pohtii myös aihetta. Yhteensopimattomuusteoriasta puhuessaan hän mainitsee, että mikä tahansa yhteensopimattomuus ei toki kelpaa komiikan synnyttäjäksi. ”Maailmassa on paljon ristiriitoja ja keskenään yhteen sopimattomia aineksia, jotka eivät välttämättä naurata lainkaan. Monet ristiriidat ovat ennemminkin surullisia, irvokkaita tai kauhistuttavia.” (Hietalahti 2010, 34.) Tämä on totta. Mutta entäpä niin sanottu musta huumori? Kipeistä asioista on tehty huumoria jo antiikin ajoista saakka, ja muistanemme edelleen teorian jonka mukaan huumori on kehittynyt nimenomaan keinoksi käsitellä vaikeita asioita. Oikeampi otsikko tälle kappaleelle olisikin Mille saa nauraa – *ja missä tilanteessa?* Sosiaalinen ympäristö on kuitenkin yleensä se mittari, joka sanelee mikä milloinkin on soveliaista.

Hyvän maun raja on tietysti jokaisella omansa, eikä koomikko voi aina tietää mikä on kenellekin liikaa. Tärkeää onkin, että koomikko omaa hyvän *tilannetajun*. Traagista tapahtumista ja kansallisista murhenäytelmistä on turha yrittää repiä huumoria heti seuraavana aamuna – moinen ei yksinkertaisesti ole hauskaa. Joskus on yksinkertaisesti *too soon*. Mielestäni on myös olemassa asioita, jotka eivät koskaan ja missään yhteydessä, ei väliä kuinka kauan itse tapahtumasta on, ole hauskoja. Tällaisia aiheita ovat esimerkiksi kouluampumiset, tai jos kuolema saa kasvot. Toisin sanoen juuri syöpään kuolleen, kansan rakastaman iskelmä tähden tragediasta on myös vähintäänkin arveluttavaa lähteä kehittämään komiikkaa. Tosin kouluampumisistakin

olen koomikon kuullut lavalla puhuvan, ja yleisön jopa nauravan, tosin hieman pidätellysti.

Omat pelot ja ongelmat ovat tietysti myös mitä oivallisin komiikan lähde. Täytyy kuitenkin muistaa, että vaikka stand up -komiikka voikin olla tekijälleen *terapeutista*, se ei koskaan saa olla *terapiaa*. Tätä tarkoitusta varten on... niin, terapia. Wickströmin sanoja lainatakseni on tärkeää, että koomikko voi hyvin omissa nahoissaan. "Omia pelkojaan voi käyttää juttujen aineksena, mutta niitä ei voi viedä mukanaan lavalle." (Wickström 2005, 71.)

Myös henkilökohtainen loukkaus jotain yleisön jäsentä kohtaan on jotain, mitä koomikon kannattaa vältellä. Ehkä siksi yleisö niin useasti välttelee eturivin paikkoja, koska pelkää joutuvansa silmätikuksi ja pilkan kohteeksi. Jos kommentti tai vitsi liittyen johonkin yleisön jäsenen on liian tungetteleva tai henkilökohtainen, se ei yleensä naurata – siitä tulee vain pahalle mielelle. Miksi kukaan asiansa osaava koomikko siis niin toimisi? Eri asia on, jos yleisön joukkoon on eksynyt häirikkö eli *heckler*. Nämä yleensä alkoholin vaikutuksen alaisena olevat huutelijat eivät aina yritä pilata esitystä pahaa pahuuttaan – päinvastoin, joskus he saattavat jopa luulla auttavansa koomikkoa. Valitettavasti huutelut kesken keikan ovat omiaan pilaamaan rytmin ja jutun kuljetuksen tai pahimmillaan peittämään punch linen alleen. Nämäkin tapaukset täytyy kuitenkin pyrkiä hoitamaan sellaisella tavalla, ettei ketään ei tulla oikeasti loukatuksi. Rajansa kuitenkin kaikella. Sitä paitsi, monesti enemmän tai vähemmän hyväntahtoinen piikittely saattaa olla jopa esityksen herkullisinta antia. Kärjistetysti voisi kai sanoa että yleisön saapuvan klubille omalla vastuullaan. Vähintäänkin näin on, jos se avaa suunsa ja haluaa osallistua esitykseen.

Pohtiessamme kysymystä mille saa nauraa, kannattaa muistaa Bergsonin huomio siitä, että komiikka on suunnattu puhtaasti järjelle, ei tunteelle. Huomion pohjalla on totuus, joka paljastuu kun tarkastelemme esimerkiksi rutiinia, jonka kohteena tai aiheena on kehitysvammainen henkilö. Juttu ei välttämättä ole hauskaa sellaisen henkilön mielestä, jonka lähipiirissä on kehitysvammainen: tunteita on liikaa pelissä. Vastaanottaja voi olla liian sokea näkemään jutun todellista pointtia, joka saattaa olla pilkan sijasta esimerkiksi koomikon omat ennakkoluulot kyseisiä ihmisiä kohtaan.

Loppujen lopuksi on hyvä muistaa, että mitä arveluttavampi ja mustempi aihe on, sitä suuremman jännityksen se yleisöön luo, ja sitä suurempi on nauru, kun tuo jännitys vihdoinkin purkautuu. Jos puhutaan vaikeista aiheista, jutut täytyy myös lunastaa hienolla oivalluksella ja mojavalla punchilla. Jos yleisö on ostanut koomikon ja on tämän puolella – toisin sanoen pitää häntä hauskana ja tietää mitä hän ajaa takaa – ja jos koomikko tämän lisäksi omaa edes jonkinasteisen tilannetajun, on vain taivas rajana – kaikesta voi ja saa puhua. Kannattaa myös muistaa Vesterisen huomio: ”Yleisö myötäilee [koomikkoa] tosi paljon. Jos sä menet puhumaan vaikeista aiheista ja sun kehonkieli kertoo, että nyt mä olen heikoilla jäillä, niin totta kai muut tulee heikoille jäille mukaan. Mut jos sä puhut siitä niin kuin purkan syönnistä niin yleisö ottaa sen niin kuin purkan syönnin.”

”Mun ex-tyttöystävä väitti etten mä ottanu sitä tarpeeksi huomioon. Ei pidä paikkaansa. Aina kun sillä oli pää kipeänä, mä panin sen siskoa.” - JP Kangas

4. Esiintyminen

4.1 Erilaiset tyyliä ja koomikot

Tähän saakka olemme puhuneet pääosin rutiineista, eli jutuista joita koomikko kertoo lavalla. Kuten normaalissa viestintätilanteessakin, myös stand up -komiikassa se *miten* kerrot on kuitenkin vähintään yhtä tärkeää kuin *mitä* kerrot. Sanotaan, että kommunikaatiotilanteessa ihmisen viestinnästä peräti 80 prosenttia välittyy ei-kielellisen viestinnän kautta. Tämä pätee myös stand up -komiikkaan. Jos koomikko yrittää olla jotain muuta kuin mitä hän todella on, yleisö kyllä huomaa sen. Toisin sanoen, jos se mitä koomikko suustaan päästää ja mitä yleisö edessään näkee ovat ristiriidassa keskenään, ei tuloksena ole nauru, vaan vaivaantunut hämmennys.

Erilaisia esiintymistyyliä onkin sitten yhtä paljon kuin on koomikoitakin. On koomikoita, jotka heiluvat ympäri lavaa hikipisaroiden lennellessä eturiviin; on koomikoita, jotka seisovat paikoillaan kaikessa rauhassa liikuttamatta pikkurilliäänkään

ja latelevat lakonisesti huomioitaan maailmasta; on koomikoita, jotka käyttävät esityksessään rekvisiittaa; on koomikoita, jotka eivät missään nimessä näin tee; on koomikoita, jotka kertovat vain omasta elämästään; on koomikoita, jotka kertovat vain muiden elämästä; on koomikoita, jotka kertovat mahdollisista entä jos -maailmoista ja on koomikoita, jotka pysyvät tiukasti toden ja konkreettisen rajoissa. On myös koomikoita, jotka noudattavat tarkasti setup-punch-kaavaa, ja on myös koomikoita jotka eivät näin tee. Tämän lisäksi on koomikoita, jotka eivät ole koskaan pohtineet hetkeäkään mitään sääntöjä ja on koomikoita, jotka tekevät niin yhä, kymmenen vuoden ja tuhannen keikan jälkeen. Jokaisella on oma tyylinsä ja niin sen kuuluukin olla, kunhan tuo tyyli on oma ja totta. Kuten Eirtovaara sanoo: "Jokaisella on oma tapansa tehdä, ja kaikenlaista komiikkaa tarvitaan" .

Oma tyylini on melko energinen. Juttuni eivät ole lyhyitä one-linereita, vaan pikemminkin tarinoita tai tilanteita, joita luon lavalle joko puhtaasti kertoen tai eri hahmoja käyttäen. Komiikkani on kieltämättä melkoista hassuttelua, ja joskus minua onkin vaivannut se, ettei minulla tunnu olevan maailmasta mitään todellista sanottavaa. Nyttemmin olen hyväksynyt asian – tarkoitukseni on viihdyttää ja naurattaa yleisöä, ja jos näin käy, koen onnistuneeni.

Tyyli tietysti kehittyy koko ajan, vuosi vuodelta ja keikka keikalta. Joskus oli aika, jolloin tunsin olevani "valmis" ja lähes täydellinen koomikko. Kateellisena tuskailin miksi en ole vielä päässyt maan ykkösklubien lavoille. Viidenkymmenen keikan jälkeen taakse päin katsoessani tajusin, kuinka väärässä olin ollut. Kuten näyttelijäkään, ei koomikkokaan liene koskaan löydä itseään tilanteesta, jossa ei olisi enää mitään opittavaa. Toisinaan, saadessani kollegoilta palautetta ja kuullessani että olen kehittynyt koomikkona, tarkoittaa tämä useimmiten sitä, että olen lavalla jollain tavalla aidompi ja rennompi. Olen ehkä päässyt lähemmäksi omaa itseäni ja luonnollista tapaani olla lavalla. Esittäminen on karsiutunut asteen verran pois, totuus jutuissa sekä kontakti yleisöön lisääntyneet. Tätä tapahtuu tietysti koko ajan, mutta sen tajuaa eräänlaisina harppauksina. Joskus jokin asia yksinkertaisesti "loksahtaa kohdalleen". Tämän jälkeen keikkoihin ja tekemiseen tulee yleensä aivan uudenlaista intoa.

4.2 Työskentelyä pelon kanssa

Pelokas koomikko näyttää lavalla vain pelokkaalta ihmiseltä. – *André Wickström*

Esiintymiseen liitetään monesti jännityksen ja jopa pelon kokemus. Luennon pitäjää ja maailmanluokan tähtilaulajaa voi molempia vaivata yhtä kaamea ramppikuume, ja näyttelijän suurin painajainen lienee repliikkien unohtaminen kesken ensi-iltaesityksen. Stand upin tekeminen on monelta osin tällaisen pelon kanssa työskentelyä. Sillä, sivuuttaako tämän pelon vai hyväksyykö sen osana ammattia ja työnkuvaa, on vissi ero. Teemu Vesterinen on pohtinut asiaa paljonkin: ”Se on paineistettu tila olla siellä lavalla. Sen kanssa sinuiksi tuleminen ilman, että se kuluttaa sinut loppuun on ainakin itselle ollut helvetin pitkä tie.” Vesterinen kertoo esimerkin monelle koomikolle tutusta tilanteesta: ”Tietyissä kohdassa on punch line ja siihen pitäisi tulla nauru. Kun sitä ei tulekaan, se tuntuu siltä kuin sataviisikymmentä ihmistä löis sua mahaan. Ja sit sitä aletaan panikoimaan.” Tämän panikoinnin seurauksena on yleensä kiirehtiminen, kontaktin katoaminen ja pahimmassa tapauksessa aina niin olennaisen rytmin sekoaminen. Mitä tällaisessa tilanteessa voi sitten tehdä? Vesterinen jatkaa: ”Aikojen saatossa pelkoa on alkanut tajuamaan. Sen kanssa on päässyt enemmän sinuiksi.”.

Homma vaatii siis aikaa. Rohkaisevia ovat myös Mika Eirtovaaran sanat: ”Keikat ei enää jännitä. Jos tietää, että on hyvä yleisö ja on oletus, että ne ei oo kuullu mua aikasemmin, silloin ei jännitä. Välillä tosin huolestuttaa, että mitä jos ei lähde käyntiin.” En koe olevani jännityksen käsittelyssä vielä Vesterisen saati Eirtovaaran tasolla – jännitys ennen keikkaa on toisinaan sietämätöntä. Olen kuitenkin muistuttanut itselleni, että loppujen lopuksi jännitys on vain kehon keino valmistautua vaativaan koitokseen: sydämen lyöntitiheys kasvaa, aivot saavat enemmän happea ja aistit valpastuvat. Kämmenet ja kainalot tosin hikoavat, mutta näistä ikävistä sivuvaikutuksista huolimatta jännitys on siis hyvästä. Ehkä tämän tajuaminen on yksi tapa päästä pelon kanssa sinuiksi. Mutta kuinka sitten selvittää täysin epäonnistuneista keikoista – keikoista joissa yleisö yksinkertaisesti tuntee pelkkää myötähäpeää? Vesterisellä on vastaus myös tähän: ”Joskus tuli rakennettua persoona ehkä liikaa stand upin varaan. Jos keikka meni huonosti, sitä ajatteli että nuo ihmiset ei hyväksy minua. Nykyään olen oivaltanut,

että ei se ihan noin mene. Jos sä maalaat autoja ja maalaat jonkun auton päin persettä, et sä mikään paska jätkä oo, sä oot vaan epäonnistunut sen auton maalaajana. Ei siis pidä sekoittaa tunteita mukaan.”

Tärkeää on myös muistaa olla rehellinen itselleen. Jos keikalla niin sanotusti mokaa, on se joskus hyvä sanoa ääneen. Oikeassa paikassa ja oikealla asenteella sanottuna tällainen kommentti voi olla hauska pelastus uhkaavsta suosta. Mutta ei aina. Jos koomikolla ei niin sanotusti ”lähde”, yleisö yleensä huomaa tämän itsekin. Pahimmassa tapauksessa hiljaisuus vain syvenee, jos koomikko tällöin alkaa kommentoimaan vaikeaa tilannettaan. Mistä sitten tietää mitä on hyvä sanoa ja milloin? Kaikki riippuu läsnäolosta ja kontaktin laadusta. Jos koomikko on aidosti läsnä tilanteessa ja jos hän on todella kontaktissa yleisöön, hän tietää kyllä tasan tarkkaan mitä sanoa ja milloin.

4.3 Läsnäolo ja hetkessä eläminen

Olemme todenneet, että stand up -koomikon esitys perustuu valmiiksi kirjoitettuun ja harjoiteltuun materiaaliin. Olemme myös todenneet, että stand up -esitys elää hetkessä. Tämä saattaa kuulostaa ristiriitaiselta. Sitä se ei kuitenkaan ole. On kysymys siitä, miten asiat tuodaan ilmi. Yleensä koomikko pyrkii luomaan *tässä ja nyt -illuusion* – illuusion siitä kuin kaikki mitä hän sanoo syntyisi juuri tässä nimenomaisessa hetkessä, vaikka näin ei todellisuudessa tietenkään ole. Näyttelijöille saman illuusion luominen on tuttua, vaikka teatterin maailmassa asiasta ei puhutakaan samoilla sanoilla. Vaikka Hamletin esityskertoja olisikin takana jo kahdeksankymmentä, katsoo yleisö tarinaa kuitenkin aina ensimmäistä ja ainoaa kertaa. Näin ollen näyttelijän on myös näyteltävä roolinsa joka kerta aivan kuin kaikki tapahtuisi tälle sen ensimmäisen ja ainoan kerran.

Ei kuitenkaan riitä, että materiaalin esittää kuin se syntyisi tässä ja nyt. Täytyy myös löytyä se kontakti. Mitä kontakti sitten loppujen lopuksi tarkoittaa? Amerikkalainen stand up -koomikko Jay Sankey pitää *esittämisen* ja *kommunikoinnin* erottamista yhtenä tärkeimmistä asioista koomikon työssä. Sankeyn mukaan lähes kuka tahansa pystyy ilmaisemaan itseään, toisin sanoen esiintymään, muodossa tai toisessa. Stand up -komiikka on kuitenkin ennen kaikkea kommunikointia yleisön kanssa ja

kommunikoidessa on otettava huomioon puhumisen lisäksi myös se, että *tulee kuulluksi*. (Sankey 1998, 17.) Näin ollen koomikon on lavalla ollessaan todella puhuttava niille ihmisille, jotka ovat tulleet häntä kuuntelemaan ja jotka hän edessään näkee. Eirtovaara tietää, että tähän tilaan ei aina valitettavasi pääse: ”Sillon mä olen pettynyt keikkaan jos mä esitän stand up -koomikkoa. Sillon sitä katselee itseään ulkopuolelta, kuulee oman äänsä ja miettii et sit mä sanon sen ja sit mä meen tohon. Ja silloin sitä tajuaa, että sä et oo täysin läsnä siinä lavalla.”

Pohtiessaan miksi sama materiaali toimii toisinaan loistavasti ja toisinaan hieman sinne päin, Wickström tulee siihen tulokseen, että jälkimmäisessä tapauksessa hän ei ole yksinkertaisesti saanut kiinni tässä ja nyt -hetkestä. Koomikon täytyy toimia lavalla sen mukaan miten yleisö reagoi, ei sen mukaan, miten hän olettaa yleisön reagoivan. Jos koomikko odottaa reaktiota ennen kuin on edes sanonut mitään, esitys ei toimi. (Wickström 205, 121–122.)

Olla kontaktissa ja dialogissa yleisön kanssa tarkoittaa myös sitä, että jos jotain yllättävää tapahtuu, on siihen tartuttava – mieluiten heti. Pahimmassa tapauksessa tämä saattaa tarkoittaa jopa mojavon rutiinin hylkäämistä. Tämä ei tulisi kysymykseen perinteisessä teatterissa. Puhuessaan teatterin ja stand upin eroista Andre Wickström kiteyttää asian oivasti: ”Jos näyttelijä keskeyttää esityksen ja pyytää katsojaa sulkemaan [juuri soimaan alkaneen] puhelimensa, teatterin illuusio särkyy. Jos stand up -koomikko jatkaa materiaalinsa esittämistä kommentoimatta puhelinta mitenkään, stand up -illuusio särkyy.” (Wickström 2005, 64.)

Mikään näistä mainituista seikoista ei tietenkään tarkoita sitä, että yleisö olisi tyhmä. Tuskin kukaan koomikko luulee yleisön todella uskovan kaiken syntyvän tässä ja nyt. Mutta yleisö ostaa illuusion. Yleisö lähtee leikkiin mukaan ja parhaassa tapauksessa – monesti myös hyvin nopeasti – se unohtaa koko sen vaihtoehdon, että koomikon puhe voisi olla etukäteen harjoiteltua.

Juuri tämä erityislaatuisuus, se että mitä tahansa voi tapahtua, kiehtoo monien koomikoiden tapaan myös Johanssonia: ”Stand up on mun juttu juuri siksi koska sen muoto on niin vapaa. Olet oman itsesi herra. Teatteri on sidottu siihen, että se on kirjoitettu kokonaan ennalta. Stand upissa sä parhaassa tapauksessa kirjoitat juttua

jopa siinä lavalla, itse esitystilanteessa.” Samaa mieltä on Jussi Simola: ”Stand upissa jokainen ilta voi olla täysin erilainen. Siinä voi tapahtua asioita, joita ei tule koskaan enää uudestaan tapahtumaan, joita on mahdoton toistaa.” Johanssonin mainitsema esitystilanteessa kirjoittaminen on herkkua niin koomikolle itselleen kuin yleisöllekin. Kun koomikko reagoi johonkin asiaan, joka liittyy juuri käsillä olevaan hetkeen ja onnistuu kaiken lisäksi vielä olemaan hauska, ovat naurut ja reaktiot yleensä moninkertaisia verrattuna kirjoitetun materiaalin saamiin. Tällaisten hetkien joiden aikana yleisön ja koomikon välillä tapahtuu oikeasti jotain, Wickström kertoo olevan jopa tavoitteensa. Niissä tiivistyy hänen sanojensa mukaan ”stand up -komiikan taika”. (Wickström 2005, 43.) Itsekin koen onnistuneeni keikalla erityisen hyvin, jos spontaani juttelu yleisön kanssa on todella synnyttänyt komiikkaa ja aiheuttanut nauruja. Kuten stand up -koomikko Antti Haapala on todennut: ”Hyvällä keikalla sä kerrot vaan osan sun jutuista.” Tämä on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty, jopa rautaiselle ammattilaiselle. Kuten Johansson toteaa: ”Vaikeinta tässä lajissa on monesti juuri se irti päästäminen – se, että antaa tilanteen viedä”.

4.4. Delivery

Delivery voidaan tässä yhteydessä suomentaa *ulosanniksi*. Kuten niin moni muukin termi, myös *delivery* on koomikoiden arkikielessä paljon yleisemmin käytetty kuin suomenkielinen vastineensa. Sankeyn mukaan *delivery* on yhtä kuin *miten* koomikko sanoo sen, mitä hän sanoo (Sankey 1998, 75). Toisin sanoen käyttääkö koomikko esityksessään hahmoja, miten hän rytmittää ja tauottaa puheensa, puhuuko hän kirjakieltä vai murretta ja kuinka kovaa, artikuloiden tai sekavasti hän asiansa ilmaisee, riippuu kaikki siitä minkälainen *delivery* hänellä on. Ulosannin merkitystä kaikessa esiintymisessä, mutta eritoten stand up -komiikassa, ei yksinkertaisesti voi liikaa korostaa. Kuten Johansson asian ilmaisee: ”Ulosanti on ehdottomasti tärkeämpää kuin se, mitä sä kerrot. Jos sulla on hirveän hyvä teksti, mutta sä esität sen päin persettä, eihän se ketään kiinnosta. Toisaalta vaikka sulla olis vähän huonommatkin jutut, mutta jos sä esität ne loistavasti, niin kaikkihan katsoo sua lumoutuneena. Ihmistä tai esiintyjäähän se yleisö tulee katsomaan.” Jussi Simolan esimerkki puhukoon puolestaan: ”Vastikään eräällä klubilla kokeiltiin uutta materiaalia – joka oli siis todella paskaa – mutta se tilanne, yleisön odotukset ja se miten koomikko esitti juttunsa ja

suhtautui niihin, teki siitä koko illasta hemmetin hauskan.” Juuri tästä syystä myös lukuisia kertoja kerrottu ja varmaksi todettu materiaali ei aina toimi toivotulla tavalla. Jos yleisö näkee, että koomikolla jännittää, tarttuu jännitys myös yleisöön.

Kuva 3. Stand up -koomikko Mika Eirtovaara. Kuva: Markus Lehto.

5 Käsitteitä ja termejä – koomikon työkalupakki

5.1 Rythmi

Rytmistä puhuttaessa voidaan tarkoittaa niin yksittäisen rutiinin kuin koko keikankin rytmiä. Koomikko voi esimerkiksi todeta ”rytmin olleen hukassa” selityksenä laimealle keikalle. Riippuen keikasta, tilasta ja yleisöstä, rytmiä kannattaakin muuttaa tilanteeseen sopivaksi. Jos edellinen koomikko on ollut todella energinen, voi olla hyvä aloittaa hieman pienemmällä vaihteella; aneemisen esiintyjän jälkeen on vuorostaan hyvä tuoda hieman säpinää saliin. Eirtovaara huomauttaa, että joillain koomikoilla rytmi on aina tasan tarkkaan sama. Tällaiset henkilöt ovat usein koomikoita, joiden materiaali perustuu pitkälti one linereihin. Tämä voi yllämainituista syistä tuottaa myös ongelmia: ”Tällaiset koomikot esiintyvät aina samalla rytmillä ja tavallaan siis aina samalle

yleisölle ja yleensä hän homma toimii. Mutta entäs sitten jos yleisö ei olekaan esiintyjän tai tämän rutiinien rytmissä?”

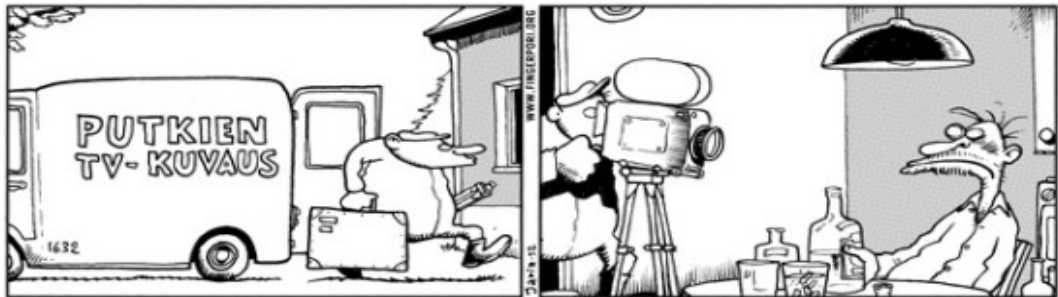
Tietysti hyväksi todetun rutiinin rytmiä on turha mennä muuttamaan, mutta toisinaan aluksi täysin toimimaton juttu voi löytää tiensä A-luokan rutiiniksi, kunhan rytmin saa kohdalleen. Rytmien merkityksestä kertoo myös Simolan kommentti: ”Kun juttelet yleisön kanssa, vastauksen ei tarvitse olla kovinkaan kummoinen aiheuttaakseen reaktion, kunhan se tulee oikeaan aikaan, oikealla rytmillä.” Rytmii liittyy oleellisesti myös act outeihin eli hahmojen käyttöön. Monesti hahmolla kannattaa olla hieman erilainen puheenrytmi kuin koomikolla itsellään. Tämä auttaa erottamaan hahmon joksikin toiseksi ja erilaisten rytmien avulla hahmoin voi saada myös elävää ja persoonallista sävyä.

5.2 Mielikuvat ja ajoitus

Tiedusteluun siitä, mitä stand up -koomikon työ käytännössä on, vastaisin sen olevan mielikuvien metsästämistä: koomikko pyrkii luomaan mielikuvia yleisön päähän. Tuomisen taannoista heittoa mukailien voisi sanoa, että juuri näitä mielikuvia tuhoamalla synnytetään nauru. Keinoinaan ja aseinaan koomikko käyttää kieltä, ja mielikuvien tuhoajana toimii useimmiten punch line. Ja juuri tämän punch linen synnyttämän uuden ja yllättävän mielikuvan luomisessa *ajoitus* on mitä tärkein. Erotuksena rytmistä ajoitus on käsitteenä pienempi yksikkö, ja voisi jopa sanoa rytmin *koostuvan* pienemmistä ajoituksista – siitä, miten koomikko ajoittaa sanansa ja ennen kaikkea punch linensa.

Ajoitus voi epäonnistua ainakin kahdella tavalla: Jos punch line on ennalta arvattava, mielikuva syntyy kuulijan päähän liian aikaisin. Jos juttu vuorostaan ei heti aukene, mielikuva syntyy kuulijan päähän liian myöhään, vasta punch linen julkilausumisen jälkeen. Molemmissa tapauksissa kuulija tyytyy enintäänkin hymähtelemään hyväksyvästi. Joissain huumorin lajeissa mielikuvan syntyminen jälkikäteen on kuitenkin yleistä, jopa suotavaa. Esimerkiksi suositun Fingerpori -sarjakuvan stripit ovat kielellisen leikkittelynsä ansiosta usein sellaisia, että vitsit eivät välttämättä heti aukea. Kun lukijalla sitten hetken kuluttua niin sanotusti ”välähtää” on strippi silti – tai

nimenomaan juuri siksi – onnistunut. Vaikka lukija ei nauraisikaan ääneen, saa hän silti koomillisen sekä älyllisen tyydytyksen. Stand upissa on kuitenkin toisin. *Stand up -komiikassa punch linen on synnyttävä mielikuva katsojan päähän täsmälleen samalla hetkellä kun se lausutaan.* Toisin sanoen, punch linen on *luotava* uusi mielikuva kuulijan päähän. Vain tämä aiheuttaa naurun, ja vain tällöin juttu ei ole ennalta arvattava tai liian vaikeaselkoinen.

Kuva 4. Pertti Jarlan Fingerpori -sarjakuvissa oivallus ei aina synny heti. Kuva: Pertti Jarla (Helsingin Sanomat 15.6.2012.)

5.3 Act Out

Act outiksi kutsutaan sitä, kun koomikko hyppää hetkeksi johonkin toiseen rooliin tai hahmoon elävöittääkseen esitystä tai havainnollistaakseen esimerkiksi kadulla käymäänsä keskustelua. Monesti tällaisilla ahmoilla saa elävyyttä ja kuohkeutta muuten mahdollisesti hieman kankeaan rutiiniin. Act out voi olla hyvin kevyt, varsinkin jos sen tarkoitus on nimenomaan vain havainnollistaa jotain tilannetta osana muuta rutiinia. Useimmiten tämä riittää: jos kyseessä on ohimenevä hetki ja vain kerran koko keikan aikana esiintyvä hahmo, voi tuntua omituiselta jos koomikko hetkeksi muuttaa radikaalisti olemustaan ja siirtyy esittämään todella voimakasta hahmoa. Act outin intensiivisyyden ja voimakkuuden on siis oltava tasapainossa niin rutiinin kuin koomikon persoonan kanssa. On myös olemassa rutiineja, jotka eivät yksinkertaisesti toimi ilman hahmoa joka ne kertoo.

Omassa komiikassani act outeja vilisee kohtalaisen runsaasti. Muistutan kuitenkin toistuvasti itselleni, että hahmot ovat vain apukeinoja, eivät koskaan itsetarkoituksia. Kaikki riippuu jälleen kuitenkin tavasta tehdä: on koomikoita, jotka eivät käytä act outeja lainkaan ja toisaalta koomikoita, joiden show lähes perustuu hassuihin

hahmoihin. Paras esimerkki tällaisesta komiikasta on tämän hetken ehkä suosituin suomalainen stand up -koomikko Sami Hedberg, jonka esityksissä hahmot ovat monesti jo itsessään niin hauskoja, että ne aiheuttavat naurun.

5.4 Asenne

Tampereen avoimen yliopiston sosiologian peruskurssin oppimateriaali määrittää asenteen seuraavalla tavalla: "Asenne merkitsee taipumusta reagoida hyväksyvästi tai hylkäävästi johonkin esineeseen henkilöön tai asiantilaan" (Sosiologia 2013). On selvää, että osa asenteistamme on tietoisia valintoja ja osaan olemme niin sanotusti kasvaneet sisään. Jälkimmäisessä tapauksessa asennetta voi olla vaikea artikuloida itselleen ääneen. Se voi käydä ilmi välillisesti esimerkiksi toiminnan tai mielipiteiden kautta. Stand up -koomikon täytyy kuitenkin olla selvillä omista asenteistaan. Jos jokin juttu ei toimi, mutta koomikko tietää siinä olevan jotain hauskaa, kannattaa rytmin ja ajoituksen lisäksi tarkistaa mikä on oma asenne käsiteltävää asiaa kohtaan. Onko koomikko oikeasti sitä mieltä mitä rutiinissaan väittää, vai onko hänen asenteensa väännetty väkisin muotoon, jonka koomikko uskoo yleisöä naurattavan? Otetaan esimerkiksi rutiini, jossa on kyse alkoholin käytöstä. Ulosanti, käsittelytapa ja itse rutiinikin ovat hyvin erilaisia riippuen siitä, ihannoiko koomikko kannäilyä vai halveksuuko hän sitä; käyttääkö hän itse alkoholia vai onko hän kenties absolutisti; pelkääkö hän humalaisia ihmisiä vai ovatko ne hänen mielestään sen sijaan huvittavia ja noloja – täysiä pellejä, joita voi pilkata sydämensä kyllyydestä. Joidenkin koomikoiden esityksistä – eikä vähiten omien – paistaa joskus asenteen näyttelemisen. Koomikko on ylivihainen tai ylihämmentynyt. *Asennetta ei kuitenkaan voi näytellä tai valehdella*. Huomio liittyy jo alussa ilmi tulleeseen huomioon siitä, että rutiinin pohjalla täytyy olla totuus. Jos koomikko kuitenkin aidosti tuntee jotain käsittelemäänsä asiaa kohtaan, vain taivas on rajana kun tunnetta asennetta ryhdytään liioittelemaan.

Tärkeää on myös tiedostaa asenne itseä ja yleisöä kohtaan. Tämä asenne on jotain pysyvämpää. Voi olla, että siitä koomikko jopa tunnetaan ja se on hänen niin sanottu juttunsa. On nimittäin suuri merkitys sillä, alentaako koomikko itsensä suhteessa yleisöön vai nostaako hän itsensä jonkinlaiselle jalustalle. Myös Wickström erottaa nämä kahdenlaiset asenteet toisistaan ja kutsuu jälkimmäistä, henkilökohtaista

asennetta, koomikon elämänasenteeksi. Wickströmin mukaan tämä asenne on jotain, jonka koomikko vie aina lavalla mukanaan – se on koko esityksen lähtökohta. Yllättäen Wickström kuitenkin väittää, että ”toisin kuin henkilökohtaisen asenteen, vitsin vaatiman asenteen ei tarvitse olla aito.” (Wickström 2005, 175–176.) Huomio hätkähdyttää ja on selvästi ristiriidassa yllä kuvatun kanssa. Wickström perustelee väitteensä kertomalla esimerkin rusinapullasta. Koska hän vihaa rusinapullaa, saattaa hän lavalla asennoitua täysin päinvastoin sanomalla rakastavansa rusinapullaa. Tällöin on kuitenkin kyse ironiasta, joka syntyy siitä, että käytetyt sanat ja todellinen merkitys ovat ristiriidassa keskenään. Wickström itsekin myöntää tämän: ”Ironiahan syntyy juuri siitä, että sanoo tasan päinvastoin kuin oikeasti ajattelee” (Wickström 2005, 176). Näin ollen kertoessaan rakastavansa rusinapullaa täytyy Wickströminkin olla tietoinen siitä, että hän käyttää keinonaan ironiaa, ja tällöin itse asiassa sanat ”rakastan rusinapullaa” ovat valhetta ja aito asenne, eli viha rusinapullaa kohtaan, on aito. Siis: *asennetta ei voi näytellä tai valehdella.*

Mainittakoon vielä, että kokemukseni mukaan itsensä jollain tapaa alentavat koomikot ostetaan helpommin. Kaikkitietävä, yleisön yläpuolella oleva koomikko voi olla hankala ostaa. Tällöin ainakin juttujen täytyy olla todella hauskoja – ylimielisyys on lunastettava. Ylimielisyyttä ei kuitenkaan tule sekoittaa itsevarmuuteen. Monesti tulkitsemme itsevarman ihmisen, joka sanoo mitä ajattelee, aivan liian hätiköidysti ylimieliseksi. Samoin on turha myös alentaa itseään liikaa. Häpeilevää, itseään alati negatiiviseen sävyyn kommentoivaa koomikkoa ei jaksa kauaa katsoa. Nöyryys ja nöyristely eivät tarkoita samaa.

5.5 Liiottelu ja vertailu

Vaikka rutiinien on pohjauduttava totuuteen, ja vaikka monet koomikot kertovatkin lavalla omasta elämästään, valitettavan harvoin todellisuus on niin hauskaa, että juttuja voisi kertoa ilman pienintäkään liioittelua, kärjistämistä tai vertaamista johonkin muuhun asiaan tai ilmiöön. Kuten teatterissakin, myös komiikassa harmaa on tylsää, musta vastaan valkoinen kiinnostavaa. Liiottelu onkin mielestäni koomikon yksi konkreettinen työkalu siinä missä rytmittäminen tai hahmojen luominenkin. Kuinka paljon sitten voi liioitella? Vesterinen vastaa kysymykseen omalta osaltaan: ”Mä pyrin

siihen etten valehtelee ollenkaan. Mä väritän niitä [tarinoita], mutta se ei tarkoita että niitä vääristäisi. Se, että esittää ne vahvasti ja esimerkiksi kuvailee miltä joku tyyppi näytti, siinäkin voi olla jo se juttu.”

Omassa komiikassa liioittelu kieltämättä välillä ylittää valheen rajan. En ole tästä kuitenkaan huolissani, sillä näissäkin tapauksissa uskon yleisön ymmärtävän, että liioittelen. Aivan kuin yleisö sanoisi: ”Ei jumankauta, nyt toi äijä kyllä liioittelee aivan kympillä. Mutta on se vaan silti hauska!” Eikä välttämättä edes silti, vaan ehkä juuri *sen vuoksi*. Näin ollen en koe yli äyräiden menevässä liioittelussanikaan valehtelevani yleisölle, koska meillä on tavallaan julkilausumaton, sanaton sopimus asiasta. Tiedämme molemmat missä mennään.

Bergson puhuu liioittelusta liittyen pilapiirroksiin: ”Liioittelu on koomista silloin, kun se ei ole päämäärä, vaan keino, jonka avulla piirtäjä tekee näkyviksi luonnossa alullaan olevat vääristymät (Bergson 1994, 27).” Sama pätee myös stand up -komiikkaan. Kuten hahmot, ei liioittelukaan saa olla itseistarkoitus. Se on yksinkertaisesti oiva keino korostaa ja alleviivata jotain älytöntä, ihmeellistä, ristiriitaista tai hauskaa asiaa.

Toimiva työkalu on myös asian tai ilmiön vertaaminen johonkin toiseen, näennäisesti tai konkreettisesti mahdollisimman kaukana olevaan ilmiöön. Jos koomikkoa kummastuttaa tai ihmetyttää jokin asia, voi hän aina tutkia paljastuuko ilmiön järjettömyys kenties vertaamalla sitä johonkin toiseen. Koomikko saattaa vesimerkiksi verrata catch and release -kalastusta, jossa saalis pyynnin jälkeen ainoastaan mitataan, punnitaan ja päästetään takaisin luontoon, naisen iskemiseen, kuten Jukka Lindström tekee. Ei kai kukaan iskettyään naisen baarista toimi samoin? Ei seksiä – ainoastaan mittaus ja punnitus ja päästäminen takaisin luontoon. Stand up -koomikko Tommi Mujunen vuorostaan hämmästeli aikoinaan eräässä rutiinissaan alituista ”Kerro joku vitsi” -kommentointia baaritiskien äärellä. Vitsien ja juttujen kertominen on kuitenkin koomikon työtä. Mujunen pohti, kohtaavatko muiden ammattien edustajat samanlaisia ongelmia. Ei kai kukaan kuullessaan taksikuskin olevan taksikuski pyydä tältä illan päälle, että ”Heitä nyt kotiin” tai lääkäriltä kuullessaan tämän olevan lääkäri, että ”Leikkaa nyt polvi kaverille. Leikkaa nyt!” Osa koomikoista käyttää tällaista vertailua melko paljonkin, osa jonkin verran ja osa ei lainkaan. Jostain syystä omassa

rutiineissani sitä ei juuri tapaa. Tämä ei tarkoita, että pitäisin keinoa jotenkin halpana. Ehkä aivoni komiikkaosa ei vain toimi niin.

5.6 Esityksen dramaturgia

Kun koomikolla on kasassaan tarpeeksi materiaalia kahdenkymmenenviiden minuutin headliner -keikan esittämiseen, ja itse esiintymisestäkin on kertynyt sen verran kokemusta että koomikkoa katsoo ja kuuntelee varsin mielellään, luulisi tämän riittävän. Hyvällä onnella ehkä, mutta kaksikymmentäviisi minuuttia on pitkä aika. Dramaturgi Juha Hotisen mukaan ”Kaikissa esityksissä on dramaturgiansa, koska dramaturgia on määritelmän mukaan minkä tahansa materiaalin järjestämistä esitykseksi” (Hotinen, 2001, 202). Näin ollen myös stand up -esityksellä on dramaturgiansa, ja hyvällä stand up -esityksellä on tarkkaan mietitty dramaturgiansa. Mika Eirtovaara uskoo dramaturgian voimaan: ”Jos sä haluat tuoda yleisölle hyvän setin ja varmistaa että ne viihtyy ja nauraa, niin on ehdottoman tärkeää että sulla on jonkinlainen dramaturginen taju. Mun kaikki keikat on mietittyjä.”

Eriyisen tärkeitä keikoissa ovat aloitus ja lopetus. On ensinnäkin aloitettava vahvasti, jotta yleisö ostaa koomikon mahdollisimman nopeasti. Näin ollen yleisö voi rentoutua ja todeta koomikon olevan mitä todennäköisimmin yhtä hauska kuin edellisinkin. Kuten Eirtovaara asian ilmaisee, koomikon on luotava tilaan ”turvallisuuden tuntu”. Toiseksi on suotavaa saada esitykseen myös jonkinlainen loppukoho. Jos koomikko on ollut muuten kelvollinen, mutta jos viimeiset viisi minuuttia eivät kuitenkaan ole syystä tai toisesta toimineet, voi niin yleisölle kuin koomikolle itselleenkin jäädä keikasta valju fiilis.

Mitä pidempi esitys on, sitä suurempi rooli tällä kokonaisuudella, rakenteella, on. Seuraavatko pitkät, kertoilevat rutiinit toisiaan vai ujutetaanko lomaan lyhyempiä ja napakampia vitsejä? Entä missä kohtaa kannattaa jutella yleisön kanssa ja missä turvautua vain kirjoitettuun materiaaliin? Vaihtelevatko rutiinien aiheet ja niiden käsittelytapa toisistaan vai luotetaanko samaan kaavaan ja aiheeseen alusta loppuun? Minkälaisen kokonaisuuden tietyt aihealueet muodostavat ja missä kohtaa kannattaa palata call backin muodossa jo kerrottuun juttuun? Lypsetäänkö nauruja tasaiseen

tahtiin vai annetaanko yleisön kenties hieman hengähtää ennen mahdollista loppunostoa? Kuten on jo käynyt ilmi, yksikään koomikko ei tiedä missä järjestyksessä ja millä tavalla jutut kannattaa esittää, ennen kuin hän on ne elävän yleisön edessä esittänyt.

6 Koomikon rooli

6.1 Keinotekoinen tilanne

Tähän mennessä olemme pohtineet mitä on stand up -komiikka ja tutustuneet erilaisiin tyyleihin ja tapoihin tehdä komiikkaa. Olemme raottaneet ovea, jonka takaa löytyy kaikki se, mitä koomikon täytyy materiaalia kirjoittaessaan ja sitä lavalla esittäessään ottaa huomioon. Olemme käyneet läpi rutiinin rakennetta, tiivistämisen tärkeyttä ja esiintymiseen liittyviä pelkoja; olemme puhuneet läsnäolosta ja hetkessä elämisen tärkeydestä; olemme avanneet koomikon työkalupakin ja poimineet sieltä oleellisia välineitä ajoituksesta hahmojen käyttämiseen ja rytmistä liioitteluun ja viimeksi olemme puhuneet dramaturgian tärkeydestä. Mutta entä sitten se koomikon rooli? Vastamatta on edelleen alussa esitetty kysymys: miksi jotkut koomikot näyttävät lavalla ollessaan käyttäytyvän selkeästi toisin kuin muulloin, vaikka he omien sanojensa mukaan siellä omana itsenään ovatkin?

Yleiskielessä sana rooli käsitettäneen useimmiten sen yleisimmässä merkityksessään, näyttelijän roolihahmona. Kun näyttelijä näyttelee Hamletia, hän puhuu jonkun muun kirjoittamaa tekstiä ja toteuttaa niitä tarkkaan tarkkaan mietittyjä toimintoja, joihin hän on yhdessä ohjaajan ja muiden näyttelijöiden kanssa pitkän harjoitusprosessin aikana päätenyt. Hän eläytyy rooliinsa: hän tuntee, ajattelee ja toimii kuten Hamletin on tunnettava, ajateltava ja toimittava tämän kuvitteellisen maailman sisällä. Sanalla sanoen, hän *näyttelee*, ja katsojille hän on sillä hetkellä joku muu kuin näyttelijä Meikäläinen.

On selvää, ettei stand up -koomikon rooli ole – se ei voi olla – näin voimakkaasti rakennettu. Koomikko ei ole näyttelijä. Vesterisen mukaan kyseessä on kuitenkin vähintään jonkinasteinen rooli, koska koomikko menee lavalle nimenomaan

esiintymään. Hän on tilanteessa, jossa ei muuten puhuisi kyseisille ihmisille. ”Se on keinotekoinen tilanne ja silloin sä yksinkertaisesti olet roolissa.” Eirtovaara puhuu asiasta yllättävän samoin sanoin: ”Kyllä kaikilla [koomikoilla] on jonkinlainen rooli. Ei se ole normaali olotila olla lavalla kenellekään. Siis mä olen kyllä oma itseni siinä *tilanteessa*, mutta sehän on täysin keinotekoisesti luotu tilanne.”

Miten sitten olla oma itsensä tässä keinotekoisesti luodussa tilanteessa? Kaikki tuntuu johtavan takaisin läsnäoloon ja hetkessä elämiseen. Näin ainakin Johanssonin kohdalla: ”Keikan alkaessa energiataso ei voi olla arkitasoa. Sen pitää olla kohotettu, jotta pystyt olemaan auki ja läsnä tilanteessa. Ja tähän väistämättä vaikuttaa siihen sun olemukseen ja tapaan olla.” Johansson kuitenkin myöntää, että aina tästä tavasta olla ei syystä tai toisesta saa kiinni: ”Tämän vuoksi on oltava eri keinoja joiden avulla koomikko pääsee haluttuun olotilaan. Ja tällöin ilmaan nouseekin kysymys, että ottaako silloin jonkun roolin jolla alkaa tekemään?” Lähestymistapoja on kuitenkin yhtä monta kuin tekijöitäkin. Vaikka Vesterinen myöntää kyseessä olevan roolin, hän ei kuitenkaan Johanssonin tapaan lähde kohottamaan energiaansa tai hakemaan mitään tiettyä tapaa olla: ”Itse pyrin siihen, että puhuis omalla puheentavalla ja olis semmoisella energialla kuin yleensäkin on – että olis lavalla samalla tavalla hauska kuin on niin sanotussa siviilielämässäkin.”

Oli stand up -koomikolla rooli tai ei, siitä ei pääse mihinkään, että hän kuitenkin *esiintyy*. Ja tämän hän tekee ainakin omalla nimellään. Mielenkiintoinen roolin ja oman itsen sulautuma saakin yhden mahdollisen näkökulman, jos stand up -esitystä tarkastellaan *sosiaalisena tilanteena* esiintymistilanteen sijaan. Tällöin omana itsenä olemista korostetaan enemmän kuin esiintymistä ja huomioon otetaan myös monen koomikon artikuloima ajatus vuorovaikutustilanteesta, dialogista yleisön kanssa.

6.2 Koomikko sosiaalisen roolin haltijana

Joka päivä kohtaamme lukuisia ihmisiä, joiden kanssa kommunikoidessamme joko tietoisesti tai tiedostamatta muutamme käytöstämme tilanteeseen sopivaksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita ettemmekö olisi omia itsejämme. Lääkärin vastaanotolla olemme tottuneet käyttäytymään tietyllä tavalla, suosikkijoukkueemme lätkämatsia

seuratessamme toisella. Ollessamme hyvän ystävän kanssa perjantaikaljalla käyttäydymme varsin toisin kuin sukumme seurassa jouluateriailla. Silti voimme kaikissa näissä tapauksissa todeta olevamme aidosti oma itsemme.

Suomalaisen sosiaalipsykologian uranuurtaja Antti Eskola määrittelee sosiaalisen roolin seuraavalla tavalla: ”Sosiaalinen rooli on niiden odotusten ja normien kokonaisuus, joita henkilöön kohdistetaan siksi, että hän on jonkin erityisen sosiaalisen aseman haltija.” (Eskola 1971, 174). Esimerkkeinä Eskola käyttää isää ja pappia, joiden roolit koostuvat niistä odotuksista, joita ihmiseen kohdistetaan isänä tai pappina. Monet näistä rooleista ovat luonnollisesti käytössä samaan aikaan toisten ollessa tilanteesta riippuen hallitsevampia ja toisten vaikuttaessa enemmän taka-alalla. Eskolan sanoin ”sukulaisuussuhteiden verkossa henkilö voi olla sekä isän, lapsen, että enon asemassa (Eskola 1971, 174)”.

Tästä voimme johtaa ajatuksen, että koomikko on esiintyessään kyllä oma itsensä, hän vain käyttäytyy tilanteen vaatimalla tavalla. Hän on lavalla ollessaan *sosiaalisessa roolissa*. Tämä selittää sen, miksi useimmat koomikot kieltäytyvät kertomasta juttujaan muualla kuin lavalla: koomikolle ei yksinkertaisesti ole luonnollista pukea ylleen rooliasuaan, jos kyseessä ei ole esiintymistilanne – jos hän ei toisin sanoen ei seiso lavalla elävän yleisön edessä mikki kädessään. Tuskin meistä moni muukaan käyttäytyy mainitulla suvun jouluateriailla täsmälleen samalla tavalla kuin ollessamme yökerhossa tekemässä vaikutusta vastakkaiseen sukupuoleen.

Myös Wickström on huomannut esiintymistilanteen sosiaalisen luonteen. Hän vertaa koomikon ja yleisön kohtaamista kahden ihmisen ensitapaamiseen ja toteaa, että stand up -komiikka on itse asiassa ”kuin kahden ihmisen välinen keskustelutilanne” (Wickström 2005, 115). Myös Vesterinen vertaa esiintymistä suoraan keskusteluun: ”Monesti opastan uran alkutaipaleella olevia, että kerro se juttu niin kuin kertoisit kaverille, koska silloin se tulee sillä vauhdilla ja rytmillä mikä on luontaista sulle.”

Monet sosiaalisista rooleistamme ovat meille kuitenkin tuttuja jo lapsesta saakka. Olemme kasvaneet niihin sisään, emmekä niitä monesti tietoisesti edes tunnista tai huomaa. Olemme oppineet roolit eläessämme niitä. Koomikolle lavarooli on tässä suhteessa verrattain uusi tuttavuus. Tästä johtuen voi kestää kauan ennen kuin

koomikko löytää luonnollisen tapansa olla lavalla, ja juuri tästä johtuen jotkut koomikot tuntuvat joskus esittävän, olevansa jotain muuta mitä todellisuudessa ovat.

Stand up -lavan paineistetussa, odotuksia täynnä olevassa tilassa omana itsenä oleminen ja tyynenä pysyminen voi aloittelevalle koomikolle tuottaa suunnattomia vaikeuksia. Tällöin kahden ihmisen välinen normaali keskustelutilanne ei aivan riitä vertaiseksi esimerkiksi. Tarvitaan jotain vahvempaa.

Kuvitellaan, että et ole koskaan tavannut isääsi. Hän jätti perheesi kun olit pieni vauva. Nyt, vuosikymmenien jälkeen, päätät vihdoinkin ottaa asiasta selvän. Kuka on isäsi ja mikä hän on miehiään? Vaiherikkaan salapoliisitutkinnan jälkeen saat selville, että hän on elossa ja asuu itse asiassa vain tunnin junamatkan päässä nykyisestä asuinpaikastasi. Numerotiedustelusta saat selville hänen numeronsa, ja muutaman luovutetun yrityksen, kynsien pureskelun parissa vietetyn illan ja kenties parin rohkaisuryypyn jälkeen vihdoinkin teet sen: soitat isällesi. Mies luurin toisessa päässä on hämmentynyt, mutta myöntää, että yhteydenotto on käynyt vuosien varrella myös hänen mielessään. Asiallisesti kalentereitanne tarkistaen sovitte tapaamisen erääseen kahvilaan isäsi asuinpaikkakunnalle seuraavalle viikolle. Odottavan aika on kuitenkin pitkä. Viikko etenee hitaasti. Mitä lähemmäksi päivä käy, sitä enemmän kysymyksiä mielessäsi velloo: Vaaditko häntä saman tien tilille menetetyistä vuosistasi ilman isää, vai aloitatko keskustelun jostain arkipäiväisemmästä? Puhutteko typerästi ja teennäisesti eilisesti säästä tai kenties politiikasta? Seuraako isäsi politiikkaa? Entä urheilua? Tietysti ennen minkäänlaista keskustelunavausta esittelet itsesi. Miten teet sen? Kerrotko vuolain sanoin miten opintosi tai työsi sujuvat vai pysytkö sittenkin asiallisen tarkkailijan roolissa? Mitä jos isäsi on tuppisuu? Entä jos hän on hullu? Kerrotko mitä äidille kuuluu vai oletko mainitsemasta häntä sanallakaan? Ennen kaikkea: miksi tämä kaikki on niin vaikeaa?

Uskallan väittää, että ensimmäistä kertaa lavalle astuva koomikko miettii hyvin saman kaltaisia asioita. Isä vain on korvattu yleisöllä. Esimerkissä kohtaaminen on erityisen jännittävä ja vaikea, koska esimerkkihenkilö, tässä tapauksessa sinä, ei ole ennen ollut vastaavassa tilanteessa. Sosiaalinen rooli ei ole hänelle tuttu. Vaikka pyrkisitkin olemaan tilanteessa mahdollisimman oma itsesi, et välttämättä siinä onnistuisi. Ensitapaaminen voi olla katastrofi. Mutta se voi olla myös onnistunut. Joka tapauksessa

voi kestää kauan, ennen kuin löydätte yhteisen tapanne olla yhdessä – ennen kuin sosiaaliset roolit tulevat teille tutuksi ja opitte nauttimaan toisten seurasta ilman, että kumpikan tarkkailee itseään liikaa. Tämä kaikki on tietenkin yksilöllistä ja riippuu henkilöstä. Joku luovuttaa heti, toinen taas tekee töitä asian eteen. Jotkut uhraavat aikaansa ja energiaansa ja tekevät sanalla sanoen kaikkensa, jotta homma toimisi. Koska ihmisten välinen kanssakäyminen on hyvin monipolvinen vyyhti, voi olla että joissain tapauksissa yhteistä säveltä ei yksinkertaisesti löydy ja luonnollinen tapa olla isän kanssa jää saavuttamatta. Tämä pätee myös stand up -komiikassa.

Kuva 5. Stand up -koomikko Teemu Vesterinen.
Kuva: Toni Aurell.

6.3 Roolikäyttäytyminen ja roolikonfliktit

Yllä mainitulle tapahtumalle löytyy sosiologian piiristä myös oma terminsä: roolikäyttäytyminen. Eskolan mukaan roolikäyttäytymisellä tarkoitetaan sitä, miten henkilö todella toiminnassaan noudattaa roolivaatimuksiaan, eli esittää roolinsa. ”Tämä näyttää riippuvan ensinnäkin siitä, miten oikein yksilö pystyy sijoittamaan itsensä ja muut henkilöt niihin positioihin, joihin kukin objektiivisesti katsoen kuuluu.” (Eskola

1971, 178.) Luonnollisesti itseä ja muita on vaikea sijoittaa Eskolan mainitsemiin positioihin, ennen kuin asiasta on jonkinlainen kokemus.

Roolikäyttäytymiseen vaikuttaa myös positioihin liittyvien rooliodotusten selvyys ja yhdenmukaisuus (Eskola 1971, 178). Toisin sanoen, voi olla mahdollista, että henkilö tai joukko henkilöitä ei täysin tiedä mitä odottaa joltain sosiaalisen aseman haltijalta. Tarinat kertovat ensimmäisten stand up -yleisöjen ihmetelleen, että "eikö ne soitakaan mitään" tai "mikseivät ne kerrokaan mitään vitsejä". Perimätiedon mukaan stand up -koomikon rooli ja asema Suomessa osana elävää, esiintyvää taidetta pysyi osalle yleisöstä hämäränä yllättävän pitkään. Vaikka tätä nykyä stand up -klubille saapuva katsoja varmasti tietää mitä on tullut katsomaan, hämmennystä voi aiheuttaa myös se, että koomikko itse tarjoaakin jotain muuta kuin tavallista stand up -viihdettä. Hän saattaa esimerkiksi alkaa esittämään jotain hahmoa ja alkaa lurittamaan improvisoitua runoa jostain yleisön edustajasta. Tällöin koomikko käyttäytyy toisin kuin mitä häneltä odotetaan ja seurauksena voi olla hämmentynyt hiljaisuus. Kyseinen esimerkki pohjautuu aitoon tapahtumaan.

Roolikonfliktiksi kutsutaan vuorostaan sitä, jos jossain positiossa toimivaan yksilöön kohdistuvat rooliodotukset eivät ole yksimielisiä, vaan ristiriidassa keskenään. Esimerkkinä Eskola käyttää professoria, jonka opiskelijat odottavat häneltä yhdenlaista käyttäytymistä ja virkaveljet toista. Myös opiskelijoiden keskinäiset odotukset voivat poiketa toisistaan. Osa voi odottaa professorin käyttäytyvät etäisesti ja arvokkaasti, osa taas toverillisen välittömästi. (Eskola 1971, 178-179.) Samoin myös stand up -yleisön odotukset voivat vaihdella keskenään. Osa saattaa odottaa koomikolta ankaraa piikittelyä yleisön jäsenille, osa taas tarkkaan valmiiksi hiottua koomisen retorista analyysiä yhteiskunnan tilasta. Osalle voi olla selvää, että stand up -lavalla mikä tahansa on mahdollista jolloin yllä mainittu esimerkki improrunoilusta ei kummastuta lainkaan. Tällainen koomikon sisäinen roolikonflikti voi olla erityisen vahva, jos yleisön joukossa on esimerkiksi hänen perhettään tai muita läheisiä. He ovat tottuneet odottamaan koomikolta tietynlaista käyttäytymistä, josta koomikon lavapersoonaa voi kuitenkin radikaalisti poiketa. Omalla kohdallani alkuaikoina oli erityisen vaikea esiintyä tilanteessa, jossa katsomoon oli eksynyt tuttuja. Eritoten näin oli, jos he eivät olleet aiemmin nähneet esitystäni. Tällöin tuntui, että tulee esiinnyttyä vain heille, ja tämä ei ole koskaan hyväksi. On esiinnyttävä koko yleisölle, ei yksittäisille ihmisille. Nykyään

vastaavaa ongelmaa esiintyy lähinnä, jos yleisön joukkoon on eksynyt suosittujen klubien tuottajia, tai koomikoita, joilla on valtaa päättää klubien line upeista. Tällöin tulee virheellisesti viihdytettyä eritoten pelkästään heitä, jolloin sosiaalinen rooli kokee eräänlaisen vääristymän. Jos koomikko ajattelee, että hänen on oltava mahdollisimman hauska ja hyvä – että hänen on nyt onnistuttava – aito kontakti muuhun yleisöön saattaa kadota.

7 Koomikko ja Yhteiskunta

7.1 Stand up -komiikka – taidetta vai viihdettä?

Monia ilmiöitä on helppo pitää korkeakulttuurina erotuksena populaarikulttuurista eli viihteestä. Näin on esimerkiksi kuvataiteen, oopperan ja useimmiten myös perinteisen teatterin kohdalla. Niin ikään luemme monet ilmiöt yksiselitteisesti viihteen piiriin kuuluviksi, kuten television sketsiohjelmat tai vaikkapa nimensä mukaisesti populaarimusiikin. Wikipedian mukaan viihde on ”yleisnimi kevyelle ajanvietteelle, sellaisille tapahtumille, esityksille tai toiminnoille, joiden tarkoitus on tuottaa huvia tai mielihyvää yksittäiselle ihmiselle tai suuremmalle yleisölle” (Wikipedia). Kuulostaa loogiselta. Kuulostaa myös stand up -esitykseltä. Useimmat meistä varmasti hyväksyvät stand up -komiikan muutta mutkitta kuuluvan viihteen piiriin, ja niinhän se totta vie kuuluukin. Mutta voiko se olla myös jotain muuta? Voidaanko stand up -komiikkaa pitää taiteena?

Erottelu korkeakulttuurin ja viihteen välillä ei aina ole niin yksiselitteistä kuin yllä. Näin on esimerkiksi sarjakuvan tai elokuvan kohdalla. Sarjakuvaa ei aina ole pidetty taiteena, eivätkä kaikki niin tee vielä kukaan toisten ollessa asiasta täysin eri mieltä. Niin ikään sama elokuva voi henkilöstä riippuen olla joko pitkäveteistä jaarittelua ja täyttä roskaa tai sitten henkeäsalpaava elokuvataiteen mestariteos. Täytyy myös muistaa, että kategorisoimme asioita yleensä muodon, emme sisällön mukaan. Näin ollen keskiviikkoisin ilmestyvä kotimainen *Aku Ankka* ja tulevaisuuden roskakuskeista kertova japanilainen *Planetes* (1999) ovat molemmat sarjakuvaa, vaikka sisällöllisiä yhtäläisyyksiä lienee turha hakea. Myös taannoista Helsingin Ylioppilasteatterin yhteiskuntakriittistä, kunnallispolitiikan päätöksentekoa kritisoivaa *Valtuusto-sarjaa* on

turha lähteä vertaamaan Helsingin Kaupunginteatterin Disney-musikaaliin, vaikka molemmat voidaan teatteriksi lukeakin. Näin ollen jonkin alan, lajin tai ilmiön määrittäminen vain ja ainoastaan puhtaaksi taiteeksi tai viihteeksi on nykyisessä alakulttuureja pursuavassa genreviidakossa niin yleistävää ja väkivaltaista, ettei se tunnu olevan lainkaan mielekäästä.

Sopii myös kysyä vaikuttaako esiintymispaikka siihen miten teosta määritellään ja muuttuuko jokin asia taiteeksi jos se pystyy liikuttamaan riittävän suuria määriä ihmisiä? Esimerkistä käyköön Niko Kivelän ja Sami Hedbergin yhteisshow *U.G.M.T.M.S.U.S.W.N.K.A.S.H.* Tampere-talon isossa salissa 10.5.2013, joka myytiin loppuun kaksi viikkoa ennen esityspäivää. Tampere-talon isoon saliin mahtuu hieman yli 1800 katsojaa, ja samassa rakennuksessa järjestetään myös vuoden 2013 tasavallan presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotto (esityksen juliste, ks. liite 2).

Erottelu korkean ja matalan kulttuurin välillä nostaa myös väistämättä esiin kysymyksen hyvästä ja huonosta taiteesta ja siitä, onko vain hyvä taide taidetta. Tähän liittyen yhdysvaltalainen taiteentutkija George Dickie muistuttaa, että ilmaisuja *taide* ja *taideteos* käytetään ainakin kahdessa eri merkityksessä: toisaalta luokittelevassa ja toisaalta arvottavassa. Ensin mainitussa sanaa käytetään silloin, kun pohditaan onko jokin esine luokiteltava taideteokseksi vai ei, samaan tapaan kuin sanaa hevonen käytetään luokittelemaan eräs nisäkäs tietyn lajin edustajaksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että taideteos olisi välttämättä hyvä sellainen; hevosen luokittelu hevoseksi ei sekään vielä kerro onko kyseessä hyvä vai huono hevonen. Jälkimmäisessä merkityksessään sana taideteos käytetään kuitenkin positiivisen arvioinnin vastineena. Voimme esimerkiksi kutsua luonnonobjektia, kuten vesiputousta tai puukarahkaa taideteokseksi. Erottelun esimerkkinä Dickie käyttää lausahdusta ”Tämä maalaus on taideteos”, joka on selvästi ymmärrettävä arvoasetelmaksi luokittelevan väitteen sijaan. Lausahduksen kaksi ensimmäistä sanaahan jo nimittäin yksinään edellyttävät objektin luokittelemista taideteokseksi puhtaassa luokittelevassa merkityksessä. (Dickie 1981, 41.)

Omasta mielestäni on vaarallista, jopa törkeää, puhua jonkin taideteoksen olevan hyvää tai huonoa taidetta. Mielestäni huonoa taidetta ei ole olemassakaan. On vain taidetta, joka koskettaa useimpia sen kanssa kosketuksiin päässeitä yksilöitä, ja

taidetta joka ei näin tee. Ihmiset joko reagoivat teokseen, tai sitten eivät. Reagointi tapahtuu tietysti eri tavoin riippuen henkilöstä: sama teos voi aiheuttaa yhdessä hilpeyttä, toisessa kauhua ja kolmannessa vihaa. Tietysti myös ne teokset, jotka saavat suurimman osan ihmisistä reagoimaan erityisen voimakkaasti millä tahansa tavalla, ovat usein juuri niitä pitkäikäisimpiä ja eniten arvostusta osakseen saavia. Tämä pätee myös stand up -komiikkaan. Verrattuna muihin taiteen ja viihteen lajeihin, stand up -komiikka on kuitenkin siitä kiehtovaa, että tämä vastaanottajan reaktio ja sen voimakkuus voidaan todeta samantien, paikan päällä. Reaktio, eli nauru, on kuultavissa, nähtävissä ja koettavissa heti.

Voi toki tuntua kaukaa haetulta pitää stand up -esitystä taideteoksena. Vaikka onkin perusteltua pitää stand up -komiikkaa yhtenä esittävän taiteen lajina lavarunouden tai nykytanssin tapaan, tuntuu sanaan teos jollain tavalla liittyvän konkreettisuus, käsinkosketeltavuus tai vähintäänkin jonkinasteinen pysyvyys. Maalaus tai patsas on selvästi teos, mutta myös teatteriesitystä voidaan pitää visionäärisen ohjaajansa uniikkina teoksena. Vaikka teatteriesitys stand upin tavoin tapahtuu tässä hetkessä elävän yleisön edessä, se myös eroaa siitä eräällä perustavalla tavalla: se on toistettavissa kerta toisensa jälkeen *täysin samanlaisena*. Monesti tämä toistettavuus on jopa ehdottoman oleellista ja tärkeää, jotta kaikki halutut merkitykset ja tasot saadaan halutulla tavalla näkyviksi. Kuten todettu, stand up -esitystä tulee toisinaan luotua esityshetkellä, eikä näin ollen kaikki aina ole toimivasti toistettavissa. Täytyy kuitenkin muistaa, että on olemassa eri koomikoiden sooloesityksiä, joita varsinkin suuremmat maailmanluokan tähdet esittävät lähes sellaisenaan ehkä vuoden, kiertäen ympäri suurten kaupunkien areenoita ja konserttisaleja. Tunnelma, valaistus ja taustalavasteet voivat tällaisissa esityksissä olla tarkkaan mietittyjä jotta ne osaltaan kuvastavat joko koomikon persoonaa tai kyseisen shown aiheita. Kiertueen jälkeen koomikko saattaa julkaista esityksensä dvd:llä ja siirtyä kirjoittamaan uutta materiaalia uutta showta varten. Voidaanko tällaista esitystä pitää – oli sisältö sitten vakavasti otettavaa yhteiskuntakritiikkiä tai puhdasta hassuttelua – taideteoksena?

Taidehistorioitsija Marja Sakarin mukaan taideteos on ”ihmisen tekemä objekti tai esitys, jolla on esteettistä merkitystä ja oma todellisuutensa. Taideteos on uniikki eli ainutkertainen ja aito, korvaamaton. Taideteos heijastaa ja esittää ympäröivää todellisuutta, mutta sillä on myös kyky muokata ja muuttaa todellisuutta.” (Sakari

2000, 75.) Ainakaan Sakarin määritelmän kanssa stand up -esitys ei tunnu olevan erityisen pahassa ristiriidassa. Tosin voi kysyä, onko stand up-esityksellä (mainittujen verrattain harvoin käytettävien lavasteiden lisäksi) esteettistä merkitystä tai omaa todellisuutta. Stand up -esitys tapahtuu nimittäin tässä todellisuudessa, yhdessä yleisön kanssa luodussa hetkessä. Näin on siitakin huolimatta, että koomikko voi johdatella yleisönsä niin sanottuun omaan maailmaansa, jossa kaikki on mahdollista.

Stand up -koomikko Tomi Walamiehen mielestä stand up -komiikka on taidetta silloin, kun esiintyjä itse siitä sellaista tekee. Hänen mielestään tämä pätee myös muihin taiteen ja viihteen lajeihin. Taiteen ja viihteen erona hän pitää yksinkertaisesti sitä, että taiteessa on tasoja, viihtessä ei: "Viihde on juuri sitä, mitä se näyttää olevansa. Viihde ei anna katsojille ajateltavaa. Taiteella vuorostaan on syvempiä merkityksiä. Stand up -juttu, joka ei tarkoita mitään muuta kuin mitä siinä olevat sanat tarkoittavat, on viihdettä – jutut, joissa on syvempi ja tulkittava sisältö, ovat taidetta."

Teoksessaan *Estetiikka* Dickie käy läpi tunnetuimmat taiteenteoriat antiikin ajalta seitsemänkymmentä luvulle hyläten kuitenkin lähes kaikki enemmän tai vähemmän puutteellisina. Oli näistä tyrmäyksistä mitä mieltä tahansa, stand up -komiikkaa tuntuu olevan hankala sijoittaa mihinkään niistä. Tämä johtuu osittain siitä, että useimmat niistä pohjautuvat joko ajatukseen, jonka mukaan taide on eräänlaista elämän rekonstruoimista tai totuuden etsintää, tai sitten ne kumpuavat 1800-luvulla syntyneestä käsityksestä, jonka mukaan taide on ennen kaikkea tekijänsä tunteen ilmaisua. Vaikka stand up -komiikka voi toki olla kumpaakin näistä, perusongelma on kuitenkin se, että useimmat Dickien esittelemät teoriat eivät tarkastele lainkaan esittäviä taiteita, vaan nimenomaan konkreettisia käsinkosketeltavia teoksia, *artefakteja*. Kyseessä on siis taiteen määrittely ennen kaikkea kuva- ja maalaustaiteen piirissä. Kaksi teoriaa ovat kuitenkin mainitsemisen arvoisia

Ensimmäinen niistä liittyy itävaltalaisen filosofin Ludwig Wittgensteinin ajatukseen taiteesta *avoimena käsitteenä*. Avoin käsite tarkoittaa käsitettä, jonka mukaan alaan kuuluakseen "olion ei tarvitse täyttää mitään välttämättömiä ehtoja". (Dickie 1981, 81.) Näin ollen tietysti mitä tahansa asiaa tai ilmiötä voi pitää taiteena. Toinen, ja tässä tapauksessa hieman mielenkiintoisempi, esitys on Dickien oma käsitys, joka ponnistaa toisen yhdysvaltalaisen filosofin Arthur Danton ajatuksista. Sen mukaan taideteos on

sellainen artefakti – tässä tapauksessa siis myös esitys – joka *asetetaan ehdolle arvostuksemme kohteeksi*. Tämä ehdolle asettaminen tapahtuu yleensä jonkin yhteiskunnallisen instituution, kuten taidemaailman toimesta. Riittää kuitenkin, että yksikin ihminen suhtautuu artefaktiin kuten objektiin, joka on asetettu ehdolle arvostuksemme kohteeksi. Tavallisesti tämän tekee tietysti artefaktin, teoksen tai esityksen luonut taiteilija, mutta mikään ei estä jotain ihmisryhmää suomasta tätä asemaa jollekin. (Dickie 1981, 86-87.) Huomion arvoista tässä määritelmässä on nimen omaan *ehdolle asettaminen*. Teosta ei siis arvoteta etukäteen. Tämä mahdollistaa myös taideteokset, joita välttämättä kukaan – edes teoksen luonut taiteilija itse – ei arvosta. Tietysti teokset, joita kukaan ei arvosta, ovat luonnollisesti lyhytikäisempiä kuin ne, jotka saavat edes osan meistä reagoimaan ja tuntemaan edes jotain. Tämä lienee totta niin taide- kuin stand up -komiikan maailmassa.

Tämän opinnäytetyön laajuudessa on hankala antaa tyhjentävää vastausta siihen, mitä taide loppujen lopuksi on ja mihin stand up -komiikka tällä kentällä sijoittuu. Yllättäen kuitenkin niin Bergson kuin Mihail Bahtinkin heittävät ilmoille hyvin samankaltaisen huomion komiikan sijoittumisesta *taiteen ja elämän välimaastoon*. Bergsonin mukaan nauru on aina kohteelleen jollain tapaa nöyryyttävää. Tästä johtuen komiikan luonne on hänen mukaan kaksiselitteinen: ei aivan taidetta, mutta ei aivan elämääkään. (Bergson 1990, 107.) Bahtin vuorostaan mainitsee narrit, jotka eivät olleet mitään yksinkertaisia höperöitä ja tyhmiä ihmisiä, mutta toisaalta eivät koomisia näyttelijöitäkään. He olivat narreja aina ja kaikkialla. Tällöin he tulivat edustaneeksi niin reaalista kuin ideaalista elämänmuotoa samaan aikaan ja sijoittuivat siis elämän ja taiteen rajamaille – tarkemmin sanottuna niiden väliseen *välittävään sfääriin*. (Bahtin, 1995, 10.)

Itse ostan Walamiehen ajatuksen siitä, että stand up -komiikka on taidetta, jos tekijä sen sellaiseksi ajattelee – jopa siinä tapauksessa, että hän on ainoa joka näin tekee. Mutta samoin on asian laita myös, jos joku yleisön edustaja toimii samoin: katsoja voi pitää esitystä taiteena, vaikka koomikko ei olisi uhrannut asian ajattelemiseen sekuntiakaan. Kaunes siis tehköön tilaa taiteelle katsojan – ja tekijän – silmässä.

7.2 Nykyajan narrit

Jo alussa totesimme, että koomikolla täytyy olla jotain sanottavaa. Koomikon juttujen taustalla on hyvä olla jonkinlainen huomio ympäröivästä todellisuudesta, ja parhaiten tuntuvat toimivan sellaiset rutiinit, joissa on selkeä asenne ja väite. Mutta tarkoittaako tämä, että stand up-komiikan täytyy myös olla yhteiskunnallisesti kantaa ottavaa? Onko stand up -koomikon tehtävä sanoa ääneen se, mitä muut eivät uskalla?

Keskiajalla ja renessanssin aikaan tällaisia henkilöitä oli. Heitä kutsuttiin Bahtininkin jo mainitsemiksi narreiksi. Ilari Johansson näkee narreissa ja stand up -koomikoissa selvän linkin: "Stand up jatkaa tarinankerronnan perinnettä, jota maailmassa on ollut leirinuotioajoista lähtien. Tätä kautta stand up linkittyy myös narriperinteeseen. Narrit saivat suuret herrat nauramaan, mutta nämä herrat ei aina välttämättä tajunneet, että ne nauraa itselleen." Heitto ei ole kovinkaan kaukaa haettu. Kuten Bahtin totesi, narrit eivät olleet näyttelijöitä, mutta eivät älynlahjoiltaan yksinkertaisia typeryksiäkään. Päin vastoin, näiden Euroopan hoveissa 1200-luvulla yleistyneiden viihdyttäjien yksi tehtävä oli juuri totuuden puhuminen. Juonitteleva hoviväki saattoi kertoa, mitä kuningas halusi kuulla – narri kertoi sen mitä tämän täytyi kuulla. Hallitsijan suosioon päästyään he saattoivat saada yllättävänkin paljon vaikutusvaltaa. (Ibsen & Søren 2010, 44 – 46.)

Jotkut odottavat koomikoiltakin tällaista saman tapaista totuuden puhumista – osalle pelkät naurut eivät riitä. Myös Vesterinen on huomannut saman: "On niitä, jotka käy paljon katsoon ja vaatii komiikalta enemmän. Se on stand up-perinteeseen ehkä jollain tavalla kuuluvaakin, että murretaan tabuja, puhutaan vaikeista asioista ja otetaan kantaa." Stand up -komiikan kasvattaessa suosiotaan, tämä eräänlainen *vakavuuden vaatimus* on aivan uudella tavalla nostanut päätään. Tämä käy hyvin ilmi Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä keväällä 2013 julkaistusta esseestä *Suomalainen stand-up on munatonta*, jossa kirjoittaja Erkkä Mykkänen kuvailee suomalaista stand up -komiikkaa "pinnalliseksi" ja koomikoita henkilöiksi, joilla on "sana hallussa, mutta vähän sanottavaa". Jonkinlaisena ihanteena ja vertailukohtana Mykkänen pitää amerikkalaista komiikkaa: "Stand upin parhaimmassa perinteessä [Yhdysvalloissa] suurin hupi kumpuaa sieltä, mistä tuska ja totuuskin. Sieltä, missä media paiskaa kättä tragedian kanssa." (Mykkänen, 2013.) Mykkänen ei varmasti ole ainoa, jonka halu kuulla yhteiskunnallisempaa komiikkaa pohjaa kokemuksiin yhdysvaltalaisista koomikoista. On

kuitenkin väärä uskomus, että Yhdysvalloissa suurin osa, saati sitten kaikki stand up -komiikka olisi jollain tavalla kantaa ottavaa tai yhteiskunnallista. Toki heitäkin löytyy, esimerkkeinä jo edenneet George Carlin, Bill Hicks sekä alkuaikojen pioneeri Lenny Bruce.

Myös Suomen ja USA:n suora vertailu tuntuu kaukaa haetulta. Näin myös Vesterisen mielestä: ”Jenkkeihin ja britteihin ei oikein voi verrata, koska siellä on isompi yleisö ja skene. Siellä on *niin* laidasta laitaa kaikenlaista social commentary -tyyppiä, jolle nauretaan vaan muutaman kerran sen tunnin aikana ja saadaan ehkä enemmänkin älyllistä piristystä, oivalluksia ja hengen ravintoa.” Tälle kaikelle on tietysti syytä. Kotimaassa ammattimaista stand up -komiikkaa on ollut mahdollista nähdä vasta reilut viisitoista vuotta; Jenkkilässä ensimmäisiä omalla nimellään esiintyviä lavakoomikoita nähtiin jo ennen toista maailmansotaa. Täytyy myös muistaa, että tällä hetkellä kolmen sadan miljoonan asukkaan Yhdysvalloissa ammattimaisesti toimivia koomikoita lienee muutamia tuhansia (allekirjoittaneen karkea arvio), kun taas viiden ja puolen miljoonan asukkaan Suomessa heitä löytyy alle neljäkymmentä. Uskallan myös väittää, että vallitsevista oloista löytyy usein hyvin kaksinaismoralistisena maana nähdystä USA:sta helpommin kritisoitavaa kuin hyvinvointivaltio-Suomesta. Kuten stand up -koomikko Fredi Lilius vastineessaan Mykkäsen kirjoitukseen mainitsee: ”Maassa, jossa sketsihahmo ylittää uutiskynnyksen, ei yksinkertaisesti mun mielestä oo mitään vialla” (Lilius 2013).

Vaativuudesta vakavammalle komiikalle ei kuitenkaan tule ohittaa ylimalkaisesti. On selvää, että mitä enemmän jokin ilmiö kasvattaa suosiotaan, ja mitä tutummaksi se kuluttajilleen tulee, sitä enemmän ilmiöltä aletaan vaatia. Vanhoja kotimaisia elokuvia katsotaan nykyään melko huvittuneina, ja monet päivittäissarjat ovat auttamatta vanhentuneet. Ei pidä myöskään erehtyä luulemaan, että Suomessa kaikki olisi hyvin – että maastamme ei *löytyisi* yhteiskunnallisia aiheita. Tätä korostaa kantaa ottavemmista aiheistaan tunnettu, tällä hetkellä taukoa pitävä, stand up -koomikko Harri Lagström. Angelika Oinaanvaaran fanipohjalta kuvaamassa ja ohjaamassa Youtube-dokumentissa *Stand upin oppitunnit* hän toteaa, että Suomessa valtavirtäväestö on yksinkertaisesti uskoteltu siihen, että on todellakin lottovoitto syntyä Suomeen. Hän kehottaa tällaisia ihmisiä saapumaan Kallioon katsomaan leipäjonoja. (Oinaanvaara, 2010). Niin vaalirahakohut, poliitikkojen lahjontasyytteet,

seksuaalirikosten hämmästyttävän pienet tuomiot, henkirikosten uusijat, tuloerojen kasvu, vanhusten- ja lastenhuollon puutteet, pääkaupunkimme kodittomuustilanne kuin myös Suomenkin kuuluminen siihen globaaliin länsimaisten hyvinvointivaltioiden joukkoon, jossa tuloksia, tehokkuutta ja rahaa arvostetaan yhä enemmän yli henkisten arvojen ja lähimmäisen hyvinvoinnin, ovat kaikki käypiä aiheita stand up -koomikolle. Näin ollen itseni on vaikea allekirjoittaa Liliuksen heittoa, olkoon se kuinka kärjistetty tahansa.

Mainitut aiheet ovat kuitenkin vain... niin, aiheita. Vesterinen palauttaa meidät stand up in ytimeen: "Kun tehdään komiikkaa, silloin pitää naurattaa." Pohdintamme alkuvaiheessa André Wickström totesi verrattain tiukkaan sävyyn ettei henkilö, jolla on muitakin tavoitteita kuin yleisön viihdyttäminen, ole stand up -koomikko. Heti perään hänkin kuitenkin myöntää, että tietysti koomikko *voi* puhua vakavista asioista ja puuttua yhteiskunnallisiin epäkohtiin, kunhan se vain naurattaa yleisöä ja sopii koomikon lavapersoonaan. (Wickström 205, 198.) Olen Vesterisen ja Wickströmin kanssa ehdottoman samaa mieltä: huonojen olojen tai yhteiskunnan epäkohtien kritisoiminen ei koskaan saa nousta koomikolle itseisarvoksi. Yleisö odottaa koomikon olevan hauska ja tullessaan stand up -klubille se haluaa nauraa. Jos koomikko kuitenkin onnistuu tässä ja *tämän lisäksi* kykenee tarjoamaan yleisölleen jotain ajateltavaa, voi kokemus olla kaksin verroin palkitseva. Kaikelle on tosin aikansa ja paikkansa. Jos keikka sattuu olemaan Goom-bileristeilyn pääohjelmanumerona, kannattaa ehkä miettiä pysyisikö huoletta aina yhtä hauskoissa navanalusjutuissa.

Mikä tämän kaiken perusteella sitten on koomikon yhteiskunnallinen rooli? Onko koomikolla sellaista? Walamiehen mukaan on, mutta komiikka ei tässä poikkea mitenkään erityislaatuisesti muusta vapaa-ajallamme katsomasta: "Ei tule mieleen taiteen tai viihteen lajia, jolla ei olisi ikinä yhteiskunnallista roolia. Esiintyjä voi halutessaan lisätä sellaista, jos tämä tuntuu itselle tärkeältä." Walamies itse puhuu mielellään yhteiskunnallisista aiheista ja politiikasta, mutta kuten Vesterinen ja Wickströmin, ei hänkään ole valmis uhraamaan nauruja aiheen kustannuksella. "En myöskään lähtisi saarnaamaan, että pitää tehdä enemmän tai vähemmän yhteiskunnallista. Kaikkea komiikkaa tarvitaan." Myös Vesterisen mukaan koomikolla on yhteiskunnallinen rooli, mutta roolin on syytä olla hyvin laajasti käsitetty: "Se voi olla monenlainen. Se voi olla yksinkertaisesti sitä, että saa pitää hauskaa ja nauraa mille

tahansa. Se rentouttaa, on hauskaa yhdessäoloa ja piristää ihmistä fysiologisesti ja sosiaalisesti.” Vesterinen on kuitenkin myös tietoinen siitä, mikä myy: ”Onhan se toki tyyppillistä että älyllisemmällä ja purevammalla [komiikalla] on pienempi yleisö.”

Myös Eirtovaara myöntää yhteiskunnallisen merkityksen: ”Totta kai koomikolla on yhteiskunnallinen tehtävä. Koomikon tehtävä on saada ihmiset nauramaan tälle maailmalle. Sanotaan, että teatteri on yhteiskunnan peili, mutta mun mielestä sama pätee komiikkaan.” Eirtovaaran vertaus on raikas ja looginen. Teatterintekijän ja stand up -koomikon konkreettisen työn ytimessä on sama vaatimus: selittämätön halu tarkastella ympäröivää maailmaa. Aivan kuten teatteriohjaajan, näytelmän käsikirjoittajan, perinteisen kirjailijan tai kenen tahansa taiteilijan, on stand up -koomikonkin kuljettava maailmassa silmät avoinna. Elämän ja sen mysteereiden tarkastelu ovat näille kaikilla ihmisille materiaalia, jota jokainen muokkaa haluamallaan tavalla tarkoituksenaan luoda jotain uutta. Näin ollen, piti koomikko itseään taiteilijana tai ei, siitä tosiasista hän ei pääse mihinkään, että hänen työnsä peruslähtökohta hyvin *taiteilijamainen*.

Oli kyseessä sitten hamsterin hankintaan liittyvien oheistuotteiden kalleus tai ihmislajin ikaikainen pahuus, on koomikon tehtävä joka tapauksessa paljastaa käsittelemiensä asioiden naurettavuus. Niin kauan hän tekee tämän viihdyttävällä tavalla, joka saa kuulijassa aikaan naurua, olkoon vain taivas rajana. En voi kieltää, ettenkö itse ihailisi koomikoita, jotka todella seuraavat aikaansa ja nostavat esille vakaviakin asioita, mutta itse en tätä tässä vaiheessa uraani koe millään tavalla tarpeelliseksi. Ehkä vuoden päästä on jo toisin.

Haastateltujen koomikoiden puheista huokuu ymmärrys monenlaiselle komiikalle. Näin on hyvä – mitä enemmän ja mitä erilaisempaa komiikkaa on tarjolla, sitä paremmin erilaisiin yleisön vaatimuksiin voidaan vastata ja sitä paremmin erilaiset kuluttajien tarpeet tulevat tyydytetyksi. Lopuksi on mainittava, että oli stand up -koomikon rutiinien pohjalla painavaa sanottavaa ja halu muuttaa asioita tai ei, siitä ei pääse mihinkään, että koomikon onnistuessa tehtävässään häntä on yksinkertaisesti helvetin hauska katsoa ja kuunnella. Tämä pohdinta on hyvä lopettaa Mika Eirtovaaran kommenttiin. Mielestäni siinä on jotain kaunista: ”En tiedä onko stand up -komiikalla itsessään ja yksinomaan mitään erityisen vahvaa yhteiskunnallista merkitystä, mutta

komiikalla ylipäättään on, sillä on aina ollut. Naurulla on parantava voima. Mitä enemmän tässä maailmassa naurettais, sitä paremmin me kaikki voitais.”

8 Lopuksi

Esiintyvänä taiteilijana on hyvä välillä pysähtyä pohtimaan teoriaa – heittäytyä filosofiseksi. Täytyy kuitenkin muistaa vanha sanonta, jonka mukaan huumorin tutkiminen on vähän niin kuin sammakon leikkely: toiset pitävät siitä, toiset taas eivät, ja joka tapauksessa sammakko kuolee. Toisin sanoen kaikista säännöistä, teorioista, pohdinnoista ja työkaluista huolimatta myös koomikon on ennen kaikkea seurattava omaa intuitiotaan. Jos joku asia on jonkun mielestä hauskaa, se sitä myös on, pystyi sen jollain hienolla teorialla selittämään tai ei.

Kirjoitusprosessi onnistui osoittamaan, että koomikko on lavalla esiintyessään hyvin kompleksisessä tilanteessa. Hän on ennen kaikkea esiintyjä, joka esiintyy elävän yleisön edessä tarkoituksenaan saada tuo yleisö nauramaan, mutta tekee sen kuitenkin omana itsenään, ilman näennäistä rooliasua. Tämän lisäksi tilanteessa on läsnä valtavat paineet ja yleisön odotukset. Jotta haluttuja reaktioita eli nauruja syntyisi, täytyisi materiaalinkin olla hyvin kirjoitettua ja valmiiksi testattua. Joillakin kestää vuosia tulla sinuiksi tällaisen tilanteen kanssa. Ajan, uurastuksen ja satojen ja taas satojen keikkojen myötä kaikki on kuitenkin mahdollista. Kunhan uusi sosiaalinen rooli on tullut koomikolle tutuksi, voi esiintymisestä alkaa toden teolla nauttimaan. Kuten André Wickström on todennut: ”Stand up on helppoa. Menet vain lavalle ja olet hauska.”

Viime vuosina stand up -komiikan suosiossa on ollut nähtävissä eräänlainen positiivinen piikki. 2000-luvun alusta lähtien osin television, osin uusien klubien ja innokkaiden tuottajien – mutta ennen kaikkea lahjakkaiden koomikoiden – ansiosta laji on koko ajan tasaisesti kasvattanut yleisömääriään, mutta vuosituhannen taitteesta lähtien esimerkiksi markkinointi on kuitenkin ollut yhä näkyvämpää ja massiivisempaa. Ei ole enää lainkaan erikoista nähdä tunnetuimpien koomikoiden kasvoja ohi vilistävien bussien tai ratikoiden kyljissä. Viime vuosina nähdyt suuret konserttialikiertueet, kymmenet ja taas kymmenet aktiiviset klubit ympäri maata, kävijämääriään alituisesti

kasvattavat komediafestivaalit sekä *miljoonat* youtube-katsojat kertovat, että stand up -komiikalle on kysyntää ja laji on tullut myös Suomeen jäädäkseen. Uusia ja innokkaita tekijöitä löytyy koko ajan lisää ja lajin parissa työskentelee suoraan tai välillisesti, ammattilaiset ja harrastajat mukaan lukien, jo vajaa kaksi sataa ihmistä.

On mielenkiintoista nähdä, mihin suuntaan esimerkiksi sisällöllisesti mennään. Tuleeko yhteiskunnallisen komiikan osuus lisääntymään ja aletaanko koomikoiden lavalla tekemiä huomiota noteeraamaan muissakin viestimissä, kuten Yhdysvalloissa silloin tällöin tapahtuu? Jos näin käy, on se toki tervetullutta ja varmasti tietyissä piireissä jonkinlaista katu-uskottavuutta lisäävää, mutta omasta mielestäni näin ei ole pakko käydä. Toisaalta, jos stand up -komikka todella on yhteiskunnan peili, kuten Eirtovaara niin osuvasti ilmaisi, vaikuttavat silloin tietysti yhteiskunnalliset olot myös komiikan sisältöön. Mitä suurempi ja räikeämpi jokin yhteiskunnallinen epäkohta on, sitä suurempi on myös yhteensopimattomuus arvomaailmamme ja odotustemme sekä todellisen maailman välillä. Koomista herkkua, saattaisivat yhteensopimattomuusteoreetikot tokaista.

Myös muodollisia kokeiluja on viime vuosina nähty yhä enemmän. Koomikoita, jotka saattavat settinsä päätteeksi lurauttaa nauruhermoja kutkuttavan laulun, on nähty lavoilla jo vuosikausia, mutta viime aikoina on astuttu yhä rohkeampaan suuntaan. Maininnan arvoisia ovat ainakin muutamat dark comedy -illat, joissa esiinnyttään täysin pimennetyssä tilassa, sekä jo mainittu Sami Hedbergin ja Niko Kivelän yhteisshow, jossa koomikot ovat lavalla yhtä aikaa.

Uskon, että lajin suosion huippua ei olla vielä nähty. Tulevaisuudessa koomikoita tultaneen näkemään yhä enemmän televisiossa ja uusi, lahjakas koomikkosukupolvi odottaa nousuaan. Tämän päivän open mic -esiintyjät ovat huomisen suurten kiertueiden tähtiä. Baareista ja intiimeistä ravintoloiden kellareista stand up -komiikka ei kuitenkaan koskaan tule katoamaan. Siellä se on syntynyt ja siellä se monesti on myös herkullisinta nauttia.

Minun juttuni olivatkin tältä erää tässä. Kiitos oikein paljon kun jaksoit kuunnella, olit loistava yleisö. Oikein hyvää illan jatkoa ja hei hei.

Kuva 6. Stand up -koomikko Toni Jyväla.
Kuva: A-P Hakanen.

Lähteet

Aristoteles, Runousoppi 2012. Teoksessa Retoriikka; Runousoppi. Helsinki: Gaudeamus.

Bahtin, Mihail 1995 /1965. François Rabelais: Keskiajan ja renessanssin nauru. Helsinki: Kustannus Oy Taifuuni.

Bergson, Henri 1994 / 1900. Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä. Helsinki, Lokeri-kirjat.

Davila-Ross Marina et al 2009. Reconstructing the Evolution of Laughter in Great Apes and Humans. [verkkodokumentti]. Saatavuus <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960982209011294>> (3.3.2013.)

Dickie, George 1981 / 1971. Estetiikka. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Dunbar, R.I.M. et al. 2011. Social laughter is correlated with an elevated pain threshold. [verkkodokumentti]. Saatavuus <<http://rspb.royalsocietypublishing.org/content/279/1731/1161.full.pdf+html?sid=750f0484-0e32-490c-bdba-9dcaba99acca>> (3.3.2013.)

Eskola, Antti 1971. Sosiaalipsykologia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Heikkinen, Kirsi 2000. Nauru on sosiaalista liimaa. [verkkodokumentti]. Tiede 7/2000. Sanoma Magazines Finland. Saatavuus <http://www.tiede.fi/artikkeli/180/nauru_on_sosiaalista_liimaa> (20.2. 2013.)

Helsingin Sanomat 2012. Fingerpori 12.6.2012. [verkkodokumentti]. Saatavuus <http://www.hs.fi/fingerpori/1329104311087> (23.4.2013.)

Hietalahti, Jarno 2010. Epämukavaa – sepä mukavaa. Yhteiskuntafilosofinen tutkielma komiikan, naurun ja väkivallan suhteesta. Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Saatavuus <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23060/URN:NBN:fi:jyu-201003241345.pdf?sequence=1>> (26.2.2013.)

Hotinen, Juha-Pekka 2001. Draaman analyysistä performatiiviseen lukemiseen – pari skeemaa uudesta dramaturgiasta. Teoksessa Heta Reitala ja Timo Heinonen: Dramaturgioita. Saarijärvi: Palmenia-kustannus.

Ibsen, Sisse K ja Kitaj Søren 2010. Narri oli kuninkaan kaveri. Tieteen Kuvalehti Historia. 13/2010, 44 – 47.

Kielitoimiston sanakirja, 2006. Osa 3: S-Ö. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Lilius, Fredrik 2013. Palautetta stand up -esseestä. Helsingin Sanomien Nyt -liite 1.2.2013. 5.

Mykkänen, Erkkä 2013. Suomalainen stand-up on munatonta. Helsingin Sanomien Nyt -liite 25.1. 2013. 14 – 15.

Oinaanvaara, Angelika 2010. Stand upin oppitunnit, osa 2/3. [verkkodokumentti]. Saatavus <<http://www.youtube.com/watch?v=7-Ii-epjsuQ>> (23.4.2013)

Sankey, Jay 1998. Zen and the Art of Stand-Up Comedy. New York: Routledge.

Sakari, Marja 2000. Käsitetaiteen etiikkaa. Suomalaisen käsitetaiteen postmodernia ja fenomenologista tulkintaa. Helsinki: Dimensio 4.

Sosiologian peruskurssi. Sosiaalinen vuorovaikutus. [verkkodokumentti]. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Avoimen yliopiston verkko-opiskelu. Saatavuus <<http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiologia/luku3.html>> (14.1.2013)

Wikipedia. Hakusana: viihde. [verkkodokumentti]. Saatavuus <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Viihde>> (17.4.2013)

Wickström, Andre, 2005. Das Humoristische Manifest – Kirja stand up -komiikasta. Juva: WS Bookwell Oy

Haastattelut (tekijän hallussa)

Johansson, Ilari. Stand up -koomikko. Haastattelu: 11.1.2013.

Simola, Jussi. Stand up -koomikko. Haastattelu: 11.1.2013.

Eirtovaara, Mika. Stand up -koomikko. Haastattelu: 16.1.2013.

Vesterinen, Teemu. Stand up -koomikko. Haastattelu: 23.1.2013.

Walamies, Tomi. Stand up -koomikko. Sähköpostihaastattelu: 13.4.2013.

Keikkakyselyt, palaute ja muu tiedustelu

www.tonijyvala.com

Stand up -sanasto

Rutiini	Stand up -koomikon lavalla kertoma juttu
Materiaali	Koostuu koomikon rutiineista
Set up	Rutiinin osa, "vitsin" valmisteluosuus
Punch line	Vitsin kärki, luo uuden ja yllättävän mielikuvan
Silja Line	Risteilytoimintaa harjoittava yhtiö, ei liity stand upiin
Act out	Koomikon esittämä, rutiinissa esiintyvä hahmo
Delivery	Ulosanti
One liner	Lyhyt, lauseen tai kahden mittainen juttu
Heckler, heckleri	Häirikkö
Call back	Viittaus aiemmin keikan aikana kerrottuun juttuun
Line up	Esiintymisjärjestys
Spotti	Paikka line upissa
Open Mic -koomikko (OM)	Vähemmän tehnyt koomikko, spotin kesto 5-10 min
Head Liner (HL)	Pääesiintyjä
Master of Ceremony (MC)	Illan isäntä. Lämmittää yleisön, juontaa koomikot lavalle
Setti- tai biisilista	Lista jutuista, jotka koomikko aikoo lavalla kertoa
Bäkkäri	Nimitys, jotaovat tyypit käyttävät takahuoneesta
Takahuone	Nimitys, jota itse käytän bakkäristä

Niko Kivelä & Sami Hedberg -shown (2013) juliste

SHOWHOUSE & SAM'S COMEDY CLUB PRESENTS:
Niko Kivelän ja Sami Hedbergin hulluttoman hauska stand up -megaspektaakki!

**NIKO & SAMI
SHOW** **K-18**

U.G.M.T.M.S.U.S.W.N.K.A.S.H.
UNO GRANDE MUSICALE THEATRICAL MEGASPECTACLE
STAND UP SHOW WITH NIKO KIVELÄ AND SAMI HEDBERG

SAMI'S COMEDY CLUB Showhouse 0600 900 900 + lippu.fi + 0600 900 911 1,98 €/MIN. + PVM 3,56 €/MIN. + PVM Hagia THE VOICE TW STEEL SAMI HEDBERG.COM

Kuva 7. Lähes kaikki Niko Kivelä & Sami Hedberg -shown esitykset keväällä 2013 olivat loppuunmyytyjä. Kuva: samiheberg.com

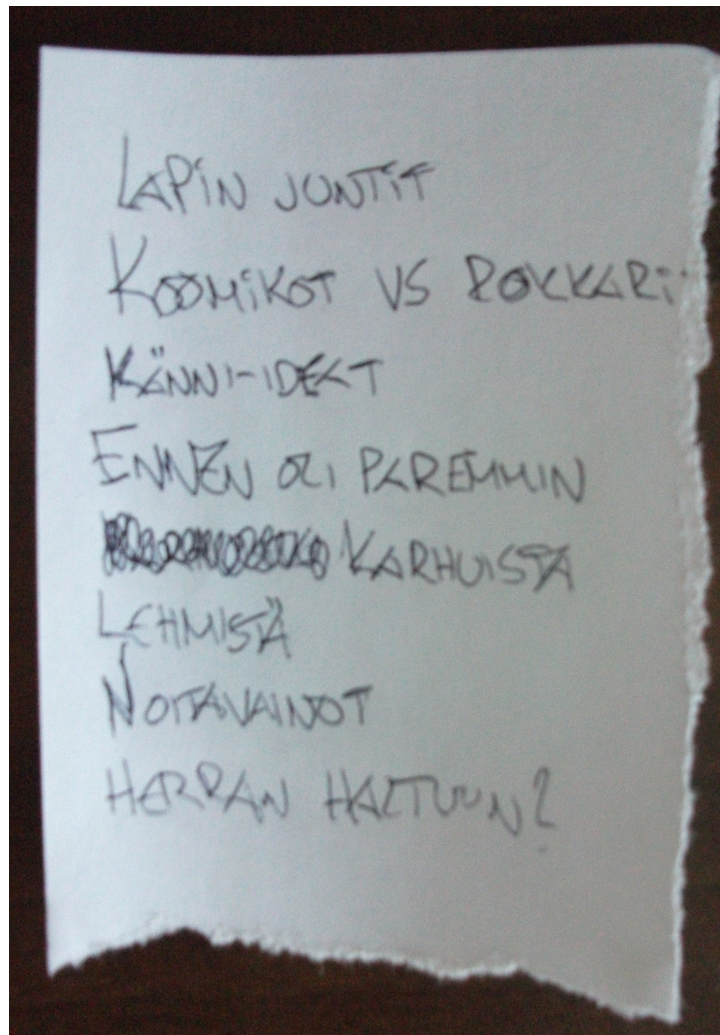
Line up

APOLLO 20.4.2013
Sami Hedberg, Mika Eirtovaara, Tommi Mujunen,
Toni Jyvälä

18.00-18.15 Tommi 15 min.
18.15-18.40 Mika 25 min.
18.40-19.05 Tauko 25 min.
19.05-19.15 Tommi 10 min.
19.15-19.25 Toni 10 min.
19.25-19.50 Sami 25 min.

APOLLO
COMEDY CLUB

Kuva 8. *Line up* kertoo esiintymisjärjestyksen sekä -ajan. Kuva: Toni Jyvälä.

Biisilista

Kuva9. Setti- eli *biisilista*stä käyvät ilmi keikalla heitettävät rutiinit.
Kuva: Toni Jyvälä.